

ПЪРВА ГЛАВА
ПОЛОЖИТЕЛНИ КУЛТУРЕМИ
С НАЙ-ВИСОКА СЕМАНТИЧНА ПЛЪТНОСТ
И ТЯХНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ В АНГЛИЙСКИТЕ И БЪЛГАРСКИТЕ
ПОСЛОВИЦИ

В тази глава са подредени по семантична плътност, описани и съпоставени водещите положителни културени за английски и за български език и съвременните английски и български пословици за причина и следствие, в които те се съдържат. Тъй като повечето текстове се повтарят в няколко, а понякога и във всички от ползваните паремнографски източници, със съкращението в първите скоби след всеки текст за удобство се дава само един от тях. Там, където пословицата има допълнителни културени, те са дадени с надебелен шрифт след превода ѝ.

В част **А** са изредени **дванайсетте положителни културени на водещи позиции за английски език и съвременните английски пословици за причина и следствие**, в които те се съдържат.; **те са с най-висока семантична плътност** - съдържат се в текстове, чиито брой започва с 58 и прогресивно намалява до 10. Заедно с тях са дадени и българските им **съответствия - еквивалентите и аналозите**, а така също и българските им несъответствия или **културемни паралели** - пословиците със същата култура, но с различни значения. Така групирани пословици обозначаваме с названието **културемна група**.

В част **Б** по същия начин са представени **петнайсетте положителни културени на водещи позиции според семантичната им плътност за български език и съвременните български пословици за причина и следствие**, в които те се съдържат - текстове, чиито брой започва със 77 и прогресивно намалява до 10. Те също са групирани според културемата си (или според една от културемите си) заедно с английските си **съответствия (еквиваленти и аналози)** и с другите английски **културемни паралели**, независимо от мястото на тази култура в първия списък (английския списък - част А). Пословиците, съдържащи културени, които се повтарят в части А и Б, не са дадени в част Б, а само се посочва мястото на тази култура в част А.

След всяка пословица са изредени вариантите и синонимите ѝ на същия език и съответствията ѝ на другия език. Там, където има еквиваленти, те са на първо място заедно със съпровождащите ги аналози, ако има такива. Само аналозите са на второ място, а останалите английски и български пословици със същата култура се изредят накрая.

След изреждането на пословиците в състава на всяка от културемните групи следва съпоставителният анализ, описан в Увода. Изводите и обобщенията, произтичащи от него, са представени в заключителната част на труда.

А. Водещи английски положителни културеми

1. На **първо** място по семантична плътност в английския списък е културемата **подобие** (+). Тя е представена в **58 английски** и в **77 български** пословици. Както ще видим, тази култураема съществува в няколко разновидности, а много от пословиците, в които се съдържа, имат едни и същи допълнителни културеми.

1. А. Еквиваленти и аналози

Пословицата “What goes around comes around” (Simp.) (Каквото е направено, това се връща обратно [на човека]) утвърждава подобие между човешките постъпки и техния резултат за човека, който ги е извършил. Тя е еквивалент на пословицата “Кой каквото прави, на себе си го прави” (Г.и К.) и на вариантите ѝ “Каквото вършиш, такова и ще получиш” (Е.О.) и “Кой каквото прави, това ще намери” (Г.и К.) и аналог на синонимите ѝ “Кой каквото прави, трупа го на главата си” (Г.и К.), “Кой каквото прави, това му и дохожда на главата” (Г.и К.) и “Коего си правил, чакай да го видиш” (Г.и К.). Всички тези пословици имат още една култураема – **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+)**.

Пословицата “As you sow, so you reap”, Gal. 6: 7 (Mied. 1) (Каквото сееш, това жънеш), която утвърждава същата разновидност на подобие, е част от следния библейски стих: “Do not be deceived; God is not mocked, for you reap whatever you sow. If you sow to your own flesh, you will reap corruption from the flesh; but if you sow to the spirit, you will reap eternal life from the spirit”, Gal. 6: 7-8 (Нова Оксф. библ.), “Be not deceived; God is not mocked; for whatsoever a man soweth, that shall he also reap. For he that soweth to his flesh shall of the flesh

reap corruption; but he that soweth to the Spirit shall of the spirit reap life everlasting“, Gal. 6: 7-8 (Авт. библи.) и “Недейте се лъга: Бог поругаван не бива. Каквото посее човек, това и ще пожъне: който сее в плътта си, от плътта ще пожъне тление, а който сее в духа, от духа ще пожъне вечен живот“, Гал. 6: 7-8 (Бълг. библи.). Варианти на тази пословица са “As a man sows so shall he reap” (Каквото посее човек, това ще жъне) (Ген.), “As they sow so let them reap” (DEP, Влах.) (Каквото са посяли, нека това жънат), “As you sow you shall mow” (Pr., Влах.) (Каквото сееш, това жънеш) и “Whatsoever a man soweth, that shall he also reap” (Simp.) (Каквото сее човек, това и ще жъне).

Българският еквивалент на “As you sow, so you reap” и на вариантите ѝ е “Каквото посееш, това ще пожънеш” (Ген.). Както отбелязва П. Трендафилова (2004: 70), значението на пословицата е: “Ако сееш добро, добро ще пожънеш и ако сееш зло, зло ще пожънеш”. Варианти на българската пословица са “Каквото си сеял, таквоя ще жънеш” (Слав., Влах.) и “Каквото посееш, такова и ще пожънеш” (Е.О.), а “Каквото посееш, такова и ще поникне” (Е. О.) е неин синоним. **Причинността (+)**¹ и **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+)** са допълнителни културени на всяка от цитираните в този абзац пословици.

При сравняването на значенията на пословицата и библейския текст, от който произхожда, се вижда, че значението на тази пословица днес се е отдалечило от библейското: “Ако сееш в преходните, земните неща, ще пожънеш смърт и ако сееш в духовните неща, т. е. в делата на вяра, ще пожънеш вечен живот” (цит. съч., пак там), но не се е променило изцяло. Тази трансформация се е получила “в резултат на постепенното изместване на интерпретативните вериги от сферата на духовното (митичното) в сферата на материално-прагматичното...” (Трендафилова, Георгиева, 2004: 46). Както ще видим по-нататък, подобна трансформация в значението е налице в много от българските пословици с библейски произход или с библейски съответствия.

Пословицата “All they that take the sword shall perish with the sword” (Bible, Влах.), (Всички, които хващат меч, от меч ще загинат) и вариантите ѝ “They that

¹ Разликата между културемата **причинност (+)** и логическата структура на изследваните в този труд текстове, които назоваваме „пословици за причина и следствие“, е в това, че при пословиците с тази култура причина се експлицира допълнително и на равнището на повърхнинната структура. На този въпрос ще се спрем по-подробно по-нататък в Първа част при представянето на културемната група **причинност (+)**.

take the sword shall perish with the sword” (Кун.) (Тези, които хващат меч, от меч ще загинат) и “He who lives by the sword dies by the sword” (Matt. 26: 52, Mied. 1) (Който от меч оживява [т. е. спасява си живота с меч] от меч умира) са еквиваленти на “Който вади нож, от нож умира” (БПП, Влах.) и на варианта ѝ “Всички, които се залавят за нож, от нож ще загинат” (Библия, Влах.). Библейските стихове, с които тези пословици очевидно са свързани, са: “Then Jesus said to him, “Put your sword back into its place; for all who take the sword shall perish with the sword”, Matt. 26: 25 (Нова Оксф. библ.), “Then said Jesus unto him, Put up again thy sword into his place; for all they that take the sword shall perish with the sword”, Matt. 26: 52 (Авт. библ.) и “Тогава Иисус му казва: “върни ножа си на мястото му; защото всички, които се залавят за нож, от нож ще погинат”, Мат. 26: 25 (Бълг. библ.). Всички пословици в този абзац имат още две допълнителни култури - **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+) и убийството (-)**.

Пословицата “Who mocks another shall be mocked” (Mied.1) (Който се подиграва някому, и на него ще се присмиват) е аналог на “Който се смее, на себе си се смее” (Г.и К.) и на синонима ѝ “Не си бий шеги, да не ти дойде шегата на главата” (Г.и К.). Допълнителните им култури са отново **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+) и още една - подигравката и присмиването (-)**.

По-долу ще изредим още няколко текста, които утвърждават подобие то между делата на човека и техния резултат за него. Пословицата “He that digs a pit for another shall fall into it himself” (Mied.1) (Който копае яма другиму, сам пада в нея) има следното библейско съответствие: “See how they [the wicked] conceive evil, they are pregnant with mischief and bring forth lies. They make a pit, digging it out, and fall into the hole that they have made. Their mischief returns upon their own heads, and on their own heads their violence descends”, Ps. 7: 14-16 (Нова Оксф. библ.), “Behold, he travaileth with iniquity, and hath conceived mischief, and brought forth falsehood. He made a pit, and digged it, and is fallen into the ditch which he made. His mischief shall return upon his own head, and his violent dealing shall come down upon his own pate ”, Ps. 7: 14-16 (Авт. библ.) и “Ето, нечестивият зачена неправда, носи злоба и роди се лъжа. Ров изрови, изкопа го

дълбоко и падна в ямата, която приготви”, Пс. 7: 15-16 (Бълг. библ.). Българският еквивалент на тази пословица е “Който копае гроб другиму, сам пада в него” (Г.и К.) с варианти “Който гроб копае другиму, сам пада в него” (Е.О.) и “Изкопал гроб другиму, сам паднал в него” (Е.О.) и синоним “Ров изрови, себе си зарови” (Г.и К.). Всички те имат две допълнителни култури – **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+) и лошото и злото (-)**.

Пословицата “He that mischief hatches, mischief catches” (Кун.) (Който мъти зло, излюпва му се зло), която е синоним на горната английска пословица и е със същите допълнителни култури, е аналог на посочените в горния абзац български пословици както и на “Лошо правиш ли, на добро не се надявай” (Е.О.), “Желязото сече и дърво и камък, но и него ръждата яде” (Г.и К.), “И гробарите ги закопават” (Г.и К.), “Измет прави на света и сам измет стана” (Е.О.), “Ако тропаш на чужда порта, и на твоята ще тропат” (Г.и К.) и “Който зло мисли, зло намира” (Е. О.) със същите допълнителни култури, **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+) и лошото и злото (-)**, а изречението “With what measure you measure it shall be measured unto you”, Matt. 7: 2 (Mied. 1) (С каквато мярка мерите, с такава ще ви се отмери) е еквивалент на “С какъвто аршин мериш, с такъв ще ти отмерят” (Г.и К.). Допълнителната култура на тази еквивалентна двойка отново е **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+)**. Пълният библейски стих, който съответства на тази английска пословица, е “For with the judgement you make you will be judged and with what measure you measure it shall be measured unto you”, Matt. 7: 2 (Нова Оксф. библ.) и “For with what judgement ye judge, ye shall be judged: and with what measure ye mete, it shall be measured to you again”, Matt. 7: 2 (Авт. библ.), а за български език - “Защото с какъвто съд съдите, с такъв ще бъдете съдени и с каквато мярка мерите, с такава ще ви отмерят”, Мат. 7: 2 (Бълг. библ.). И при тази двойка еквиваленти значението на библейския стих, което е: “След смъртта си човек ще бъде съден така, както той е съдил другите приживе”, е различно от това на пословицата, което е: “Каквото правиш, това и ще получиш”.

Пословицата “As you make your bed, so you must lie on it” (Кун.) (Както си направиш леглото, така трябва да легнеш на него) и вариантът ѝ “You have made your bed and you must lie on it” (Ген.) (Ти си си направил леглото и ти

трябва да легнеш в него) са еквиваленти на “Каквото си постелеш, на такова ще легнеш” (Г.и К.) и на вариантите ѝ “Каквото постелеш, на такова ще легнеш” (Е.О.), “На каквото си постелеш, на това ще легнеш” (Ген.) и “Каквото си си постлал, така ще си легнеш” (Влах.). Всяка от английските пословици в този абзац е синоним на английските пословици в абзаца по-горе, а всяка от българските – техен аналог. Всички те са със същите допълнителни култури - **причинността (+) и възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+)**.

Пословицата “As you brew, so must you drink” (Кун.) (Каквото вариш, това пиеш) и вариантите ѝ “As you have brewed, so must you drink” (Кун) (Каквото си варил, това пиеш), “One must drink as one brews” (Човек пие, каквото е варил), “As you brew, so shall you bake” (Simp.) (Каквото вариш, това ще печеш), As you bake, so shall you brew (Simp.) (Каквото приготвиш [за варене на пиво (Simp.)], това ще вариш), “As they brew, so let them drink” (DEP, Влах.) (Каквото варят, нека това да пият) и “As you bake so shall you eat” (DEP, Влах.) (Каквото печеш, това ще ядеш) са аналози на “Каквото си дробил, таквоз ще сърбаш” (Влах.) и на нейните варианти “Каквото надробиш, такова ще сърбаш” (Е.О.) и “Каквото си надробиш, такова ще сърбаш” (Ген.). Синоними на тези текстове са “Кой каквото дроби, в паницата си го намира” (Влах.) с варианти “Кой каквото дроби, в паницата си го намярва” (Г. и К.) и “Който дроби лъжи, в паницата си ще ги намери” (Г.и К.) с допълнителна култура **лъжата (-)**, “Каквото си солил, такова го яж” (Ген.) и “Каквото месила, таквоз се измесило” (Влах.). Всяка от английските пословици в този абзац е синоним на английските пословици в двата абзаца по-горе, а всяка от българските – техен аналог. Всички пословици в този абзац са със същите допълнителни култури - **причинността (+) и възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+)**.

Английската пословица “Like father, like son” (Simp.) (Какъвто бащата, такъв и синът) е еквивалент на българската “Какъвто бащата, такъв и синът” (Г.и К.) и на варианта ѝ “Какъвто бащата, такива и децата (Г.и К.). Техният синоним, “Like mother, like daughter” (Simp.) (Каквато майката, такава и дъщерята), който е същевременно аналог на тези две български пословици, откриваме в следните стихове: “Have you [Jerusalem, 16: 2] not committed lewdness beyond all your abominations? See, everyone who uses proverbs will use this proverb about you, “Like mother, like daughter.” You are the daughter of your

mother, who loathed her husband and her children; and you are the sister of your sisters, who loathed their husbands and their children”, Ezek. 16: 43-45 (Нова Оксф. библи.) и “Behold, every one that useth proverbs shall use this proverb against thee, saying, as is the mother, so is the daughter. Thou art thy mother’s daughter, that loatheth her husband and her children; and thou art the sister of thy sisters, which loathed their husbands and their children (...)”, Ezek. 16: 44-45 (Авт. библи.). В Българската библия тези стихове са следните: “Ето, всеки, който говори с притчи, може да каже за тебе [Йерусалим, 16: 1]: “каквато майката, такава и дъщерята”, Ти си дъщеря като майка си, която е оставила мъжа си и децата си, и ти си сестра като сестрите си, които са оставили мъжете си и децата си (...)”, Иезек. 16: 44-45 (Бълг. библи.).

От горните стихове става ясно, че цитираната пословица (наречена в библейския текст “притча”) е съществувала преди написването на съответната книга на Св. Писание. С включването ѝ в Библията към статуса си на фолклорен текст тя е добавила и високия статус на текст на официалната религия, което допълнително е засилило нейното влияние. Това се отнася до всички пословици със съответствия в Библията, независимо дали появата им в дадена култура се дължи на нея, или са съществували и преди написването на съответната библейска книга. Отрицателната конотация в библейския стих се е запазила и до днес в пословичния текст - той се използва за характеризиране на ситуации, в които лошата постъпка, извършена от жена, се обяснява с влиянието на майката. Отрицателна конотация имат и приведените в този абзац пословични синоними, еквиваленти и аналози, които утвърждават закона за подобие между деца и родители, например синонимните пословици “As the old cock crows so does the young” (Бук.) (Както кукурига старият петел, така кукурига и младият) и “A wild goose cannot lay a tame egg” (Mied. 4) (Дива гъска не може да снесе питомно яйце), “An apple never falls far from the tree (FD) (Ябълката никога не пада далеч от дървото) с еквивалент “Ябълката не пада далеч от дънера си” (Влах.) и аналозите “Крушата не пада по-далеч от дървото” (Ген.) с вариант “Беки ще падне крушката по-далеч от крушата” (Г.и К.), “Каквато е козата, такава и ярето” (Г.и К.) с вариант “Каквато козата, таквоя и ярето” (Влах.) и “Каквато лозата, такава и гроздето” (Г.и К.).

Симпсън и Спийк поставят пословиците “Like father, like son” и “Like mother, like daughter” едновременно в две тематични групи, озаглавени “Деца и

родители” и “Подобие и различие” (Simp.). Включването им в повече от една тематична група не означава, че тук има някакво противоречие, тъй като наследяването от децата на качествата на техните родители е една от разновидностите на подобие, една от конкретните форми, в които то се проявява. Няма противоречие и във факта, че някои пословици са с повече от една култура. Например в “Каквото си надробиш, такова ще сърбаш” едната от същностите, които се утвърждават, е подобие между постъпката – “надробяването” [на нещо в паницата] - и нейния резултат - това, което човек ще яде (“сърба”). Същевременно тази пословица утвърждава и друг, малко по-различен тип явления - връзката между дадена постъпка и нейния резултат за извършителя, като използва същия очевиден пример от житейската практика.

Пословицата “Like tree, like fruit”, Matth.7: 18; Luke 6: 43 (Mied. 1) (Каквото дървото, такива и плодовете) с вариант “As the tree, so the fruit” (Кун.) (Каквото дървото, такива и плодовете) и синоним “The fruit of a good tree is also good” (Mied. 5) (Плодовете на доброто дърво също са добри) има следното съответствие в Новия завет: “A good tree cannot bear bad fruit nor can a bad tree bear good fruit”, Matt. 7: 18 (Нова Оксф. библ.), “A good tree cannot bring forth evil fruit, neither can a corrupt tree bring forth good fruit”, Matt. 7:18 (Авт. библ.) и “Не може добро дърво да дава лоши плодове, нито лошо дърво да дава добри плодове”, Мат. 7: 18 (Бълг. библ.) със значение: “Добър човек не може да постъпва зле, нито зъл човек може да постъпва добре”. Тези пословици (и съответстващите им библейски стихове) утвърждават подобие между вътрешните качества на човека и неговите външни прояви. Техен синоним и аналог на българските пословици, в които с помощта на метафора с развиващо се зърно се утвърждава не само подобие между вътрешните качества на човека и неговото поведение, но и подобие между човешките постъпки и техните резултати, е английската пословица “Of evil grain no good seed can come” (Mied. 5) (От лошо зърно не може да излезе добро семе). Други три допълнителни култури на тази пословица са **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+), причинността (+) и лошото и злото (-)**. Неин синоним само по отношение на културемата **подобие (+)** и на първите две допълнителни култури е “Whoever sows good seed, shall have good corn” (Mied. 5) (Който посее добро семе, ще получи добро зърно) с трета допълнителна култура **доброто (+)**. А с помощта на метафорите с лошото

семе, от което се развиват плевели вместо зърно, и с киселото грозде, от което не може да стане сладко вино, синонимите “Ill seed, ill weed” (Mied. 5) (Лошо семе, лоши плевели) и “Sour grapes can never make sweet wine” (Mied. 5) (От кисело грозде сладко вино не става) също утвърждават две разновидности на подобие – между същността на човека и неговото поведение и между лошите изходни материали и лошите крайни резултати от работата с такива материали. Културемите на тези две пословици са общо три – **подобие (+)**, **причинността (+)** и **лошото и злото (-)**. Единственият български аналог на всички английски пословици в този абзац, и то само според посочената разновидност на културемата **подобие (+)** - това между вътрешната същност на човека и неговите външни прояви) - е изречението “Каквато е овцата, такава е и вълната” (Г.и К.).

В този абзац ще представим пословични аналози с еднакви денотативни значения и еднакви културеми, но с разлики в конотативните значения. Пословицата “Like draws like” (Кун.) (Подобното привлича подобно), вариантът ѝ “Like will to like” (Кун.) (Подобното иска подобно) и синонимите ѝ “As a man is, so is his company” (Бук) (Какъвто е човекът, такива са и другарите му) и “Birds of a feather flock together” (Mied. 1) (Птиците с еднакво оперение се събират заедно) утвърждават привличането между подобни. Библейските стихове, от които води началото си последната пословица, са “Birds roost with their own kind, so honesty comes home to those who practice it” Ecclus. 27: 9 (Нова Оксф. библ.) и “Птиците се прибират при подобните си; тъй и истината се обръща към ония, които се упражняват в нея “Сирах. 27: 9 (Бълг. библ.). Последната английска пословица днес има неутрално или отрицателно конотативно значение, докато библейския текст по-горе е с положителна конотация. Според А. Кунин значението и съответствията на руски език на “Like draws like” и “Like will to like” са също с неутрална конотация - “Свой своего ищет” (Свой свой търси), “Свой к своему тянет” (Свой към свой го влече) и “Рыбак рыбака видит издалека” (Един рибар отдалеч вижда друг рибар), текст, който според С. Влахов съответства на българската пословица “Краставите магарета през девет баира се подушват” (Влахов, 2004). Значението на последната българска пословица обаче е: “Лошите [хора] се привличат”. То е частен случай на значението: “Подобните [хора] се привличат”, тъй като лошите хора са подобни по признака “лош”, от което следва, че е налице аналогия, независимо от разликите в конотативните

значения. Друга подобна пословица, “Like begets like” (Кун.) (Подобното поражда подобно), утвърждава подобие между проявите на човека и отношението на другите хора към него. Тя има няколко синонима, всеки от които се отнася до отделна страна на тази разновидност на подобие. Така например “Honour to whom honour is due” (Pr., Влах.) (Уважението и почитта са за този, който ги заслужава) утвърждава подобие между положителните качества на човека и уважението, което околните му оказват. “Every man is remarked according as he deserves” (DSL, Влах.) (Всеки човек го забелязват според заслугите му) учи, че съществува подобие между делата на човека и вниманието, което другите му засвидетелстват, “One good turn deserves another” (Simp) (Една добрина заслужава друга) с допълнителна културама **доброто (+)** подчертава, че на доброто следва да се отговаря с добро, “Love begets love” (Simp) (Любовта поражда любов) с допълнителна културама **любовта (+)** учи, че любовта, която един човек изпитва и проявява към някого, поражда същото чувство и в другия човек, а “He that respects not is not respected” (Кун.) (Който не уважава другите, и него не уважават) утвърждава, че този, който не уважава другите хора, справедливо заслужава тяхното неуважение. Други синоними са пословицата “Such welcome, such farewell” (DEP, Влах.) (Каквото посрещането, такова и изпращането), която с метафорите посрещане и изпращане внушава идеята за реципрочността (reciprocity според Симпсън и Спийк) в човешките отношения (Simp) и “Nothing for nothing” (Simp.) (За нищо – нищо). Известната английска пословица “Diamond cut diamond” (Simp.) (Диамант се реже с диамант) означава: “С опитен и умен съперник трябва да се бориш с неговите методи и оръжия” (Бук.; Ген.). Тя и синонимите ѝ “Desperate cuts must have desperate cures” (FD) (Тежките рани се лекуват със силни лекарства), “Desperate diseases must have desperate remedies” (Бук.) (Тежките болести се лекуват със силни лекуващи средства) с вариант “Desperate diseases must have desperate cures” (Simp.) (Тежките болести се лекуват със силни лекарства) и “Nail drives out nail” (DEP, Влах.) (Гвоздей се избива с гвоздей) имат следните български аналози: “Клин клин избива” (Г.и К.), “На кораво дърво, железен клин” (Е. О.), “На кораво дърво корав и клин забий” (Г.и К.), “На здраво дърво, здрав клин” (Е. О.) и “За зла круша – зъл прът” (Г.и К.). Други български аналози на английските пословици за реципрочността, принцип, съгласно който човек получава от другите това, което сам е заслужил с качествата или с поведението си, са

“Какъвто светеца, такъв и венеца” (Слав., Влах.), “Според светеца и тамяна” (Слав., Влах.), “Според светеца - и празникът” (Г.и К.), “Според човека и кафето му” (Слав., Влах.) с вариант “Наспоред човека – и кафето” (Г.и К.), “Наспоред човека и чашата” (Слав., Влах.), “Какъвто госта, такава и чорбата” (Слав., Влах.), “Каквато тиквата, такава и молитвата” (Г.и К.), “Каквато главата, такава и шапката” (Г.и К.), .), “Спроти юнака и коня” (Г.и К.), “Според главата – и бръсначът” (Г.и К.), “Според мечката и тоягата” (Г.и К.) и “Какъвто волът, такъв и остенът” (Г.и К.). Четири синонимни пословици - “Какъвто Сава, такава му и слава” (Слав., Влах.), “Каквато му главата, таквази му и славата” (Г.и К.) с вариант “Каквато му главата, такава му и славата” (Г.и К.) и “Както живееш, така ще се и прочуеш” (Г.и К.) – са с допълнителна култураема **възвръщаемостта на постъпките върху извършителя им (+)**. Всички изредени в този абзац текстове учат, че човек справедливо получава от другите отношение, съответстващо на неговото поведение, от което логически следва, че всеки е прав да постъпва с някого по същия начин, по който този човек се е отнесъл към него. Това се утвърждава и в пословицата “As the call, so the echo” (Бук.) (Какъвто викът, такава и ехото), в синонима ѝ “Such answer as a man gives, such will he get” (DEP, Влах.) (Какъвто отговор дава човек, такъв и ще получи) и в аналозите им “Каквото повикало, таквот се и обадило” (Влах.) и “Както питаш, тъй ти и отговарят” (Влах.) - всички с допълнителни културиема **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+) и причинността (+)** - както и в “Каквато си чаша на брата си налял, такваз ще се падне и на твоя дял” (Г.и К.), допълнителната култураема на които е отново **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+)**.

Следваща форма на подобие е това между водач и подчинени. Английските пословици, утвърждаващи този вид подобие, са “Like teacher, like pupil” (Кун.) (Какъвто учителят, такъв и ученикът), “Like master, like man” (Simp.) (Какъвто господарят, такива и слугите) (Simp.), “Such captain, such retinue” (DEP, Влах.) (Какъвто командирът, такива и хората [му]) и “Like priest, like people” (DEP, Влах.) (Какъвто свещеникът, такива и хората). Българските текстове “Какъвто игуменът, такива и братята” (Ген.) и “Ако попът се напива, народът не ще изтрезва” (Г.и К.) с допълнителна култураема **пиянството (-)** са техни аналози.

Обратната причинно-следствена връзка, според която ръководителите наподобяват управляваните от тях, се утвърждава в пословицата “Like people, like priest” (Simp.) (Каквито хората, такъв и свещеникът”. Техните съответни стихове в Библията обаче - “And it shall be like people, like priest; I will punish them for their ways, and repay them for their deeds”, Hos. 4: 9 (Нова Оксф. библ.), “And there shall be, like people, like priest: and I will punish them for their ways and reward them for their doings”, Hos. 4: 9 (Авт. библ.) и “И каквото стане с народа, това ще стане и със свещеника; ще го накажа според пътищата му и ще му въздам според делата му”, Ос. 4: 9 (Бълг. библ.) – са с по-различно значение от това на пословицата. Този пример отново показва как значението на една пословица може да се отдалечи от значението на библейския текст, на който съответства и от който вероятно произхожда. Българският аналог на горната пословица е “Каквото селото, такъв и кметът” (Г.и К.).

Подобието между заплащане и труд е културема на аналозите “As the pay, so the work” (DEP, Влах.) и “Копай, мотичке, според платата” (Слав., Влах.). Тези две пословици утвърждават принцип, според който човек е в правото си да работи само толкова, колкото му плащат.

1. Б. Културемни паралели

В тази културемна група липсват английски културемни паралели, а българските са пет. “Каквито парите, такава и стоката” (НП, Влах.) и “Какъвто търговецът, такъв и мющерията” (Г.и К.) утвърждават принципа на реципрочността в търговията, според който видът, количество и качество на стоката, предлагана от продавача, точно съответства на парите, които купувачът дава, или е в състояние да даде за нея, а “За слепите продавачи има и слепи купувачи” (Г.и К.) е пословица за неточните и нечестни покупки и продажби, при които нито клиентът, нито търговецът се стараят да спазват изискванията и договореностите, в резултат на което всеки от тях справедливо получава това, което сам е направил на другия. Епитетът “слепи” допълнително подсилва отрицателната конотация на техните постъпки. Останалите две пословици, “Ако тропаш на чужда порта, и на своята ще тропат” (Г.и К.) и “Който зло мисли, зло намира” (Е.О.), имат две общи допълнителни **културеми - възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+) и лошото и злото (-)**.

Общият брой **английски** пословици с културема **подобие** (+) е **58**, а броят на **българските** е **77**. Тези числени стойности недвусмислено показват, че идеята за подобие е с изключително голяма културна значимост и сред английските, и сред българските пословици за причина и следствие. Тази културема е на първо място по семантична плътност сред дванайсетте водещи положителни култури на английски език и петнайсетте на български език.

Всички (100 %) английски пословици с културема **подобие** (+) имат български съответствия и само пет от българските (6 %) нямат английски съответствия, което е знак за голямо сходство в представите на англичаните и на българите за действието на закона на подобие в живота на хората. Все пак, еквивалентите са около четири пъти по-малко от аналозите: 13 еквивалента (22 % от 58) спрямо 45 аналога (78 %) за английски език и 15 еквивалента (21 % от 72) спрямо 57 аналога (79 %) за български език. Това означава, че една и съща идея е приела различни, твърде специфични за различните култури, форми. Тези разлики се виждат на първо място в образността. Например сходството между деца и родители в английските пословици е предадено с помощта на образи на домашни животни – петел, коза, гъска, а в българската – с образи на културни растения – ябълка, круша, грозде. В английските пословици приликата между вътрешните качества на човека и техните външни проявления е изобразена с помощта на метафорите с посятото зърно и реколтата от него, киселото грозде и киселото вино и лошото семе и плевелите, а в българските - чрез образа на овцата и вълната, която тя дава. Идеята в английските пословици, че определено поведение на човека поражда същото отношение на другите към него, е представена чрез образа на твърдия диамант, гвоздея, тежките рани и тежката болест, които се лекуват с радикални средства, както и с метафората за посрещането и изпращането, а в българските – с много голямо разнообразие от образи – светеца и венеца / празника / тамяна за него, главата и шапката, тиквата и молитвата, човека и кафето, главата и бръснача, мечката и пръта, вола и остена, коравото дърво и “злата” круша, за която има и “зъл” прът. Привличането между хора с подобни качества също е представено по твърде своеобразен начин. В английската пословица е използван образът на птиците с еднакво оперение, които се събират да спят заедно, а в българската – образът на краставите магарета, които се подушват отдалеч. Със силно експресивната си отрицателна

конотация последният образ подсказва, че сбличаването е особено характерно за лошите хора.

Подобието между поведението на издигнатите хора и това на техните подчинени също е внушено по своеобразен начин. Английските образи за изразяване на тази идея са учителят и ученикът, господарят и слугите, командирът и хората под негово командване и свещеникът и неговото паство. Последният образ се повтаря и в българската пословица, като в нея е използван образът на пияния поп, който с лошия си пример тласка и другите към същия порок. Другата българска пословица, утвърждаваща тази разновидност на подобие, подчертава връзката между поведението на монасите и това на техния игумен.

Повтарящите се в двата езика образи са тези на бащата и сина (децата), на сеитбата и жътвата, на приготвеното легло и лягането в него и на приготвената храна и пиене и консумирането им. В английските пословици е използван образът на пивото, което се вари, и на хляба (или сладкиша), който се пече, а в български език – този на попарата, която се дроби, на храната, която се осолява (вероятно месо, сланина, риба и под.), на хляба, питата и други тестени храни, които се месят. Други общи образи са тегленето и меренето, викацията в гората човек и ехото от собствения му глас, което той чува, зададеният въпрос и полученият отговор.

Образните пословици в английски език са 43 (74 % от 58), а тези без образност – 15 (26 %). В българските пословици съотношението е 64 образни (83 % от 77) спрямо само 13 текста без образи (17 %). Тези числени стойности показват, че степента на абстрактност при представяне на закона за подобие в неговите четири проявления е почти еднакво ниска в пословиците за причина и следствие на английски и на български език. Изглежда идеята за подобие се е оказала твърде отвлечена и трудна за осмисляне, ето защо е било нужно да бъде фиксирана в съзнанието на хората с помощта на разнообразни конкретни образи и примери от тяхното всекидневие. В някои случаи подобие и в двата езика е показано с примери от действието на природните закони (например, че качеството на ожънатото зърно е следствие от качеството на посятото семе и др.) или на законите на простата и очевидна логика (с примера за надробената попара, която човек ще яде такава, каквато я е приготвил, или на пивото, което сам е варил). Отделни образи са силно ескресивни.

Например с образа на тропането на чужда врата се изразява агресия и заплаха. Други образи предават обикновени ежедневни домашни сцени, които чрез пословицата придобиват символично значение. Такъв пример е образът на брата, който пълни чашата на своя брат. Силната експресивност на някои думи допълнително спомага за внушаване на посланието. Например споменатият по-горе израз “краставите магарета” и експресивната дума “измет” в “Измет прави на света и измет стана” спомагат да се изрази силно презрително отношение към злотворците.

И в двата езика библейските пословици от тази културемна група са много по-малко от чисто фолклорните текстове. За английски език те са 16 (28 % от 58), а за български – само 6 (8 % от 77). Това е косвен знак, че фолклорната култура и при двата народа има много по-голям дял при формирането на представата за подобие в сравнение с влиянието на християнската религия. Този извод се отнася с тройно по-голяма сила за българските пословици за подобие.

По отношение на посланията на пословиците обаче наблюдаваме почти пълна идентичност в двата езика. Всички те учат, че в живота съществува закон за подобие, който действа с неизменна точност и се проявява по следните няколко начина: всяка постъпка на индивида поражда съответния добър или лош резултат за самия него, децата приличат на своите родители, хората със сродни качества се привличат, поведението на ръководителите влияе на поведението на техните подчинени, обратно – обикновените хора също определят какви да бъдат техните водачи, хората получават от другите същото отношение, каквото те самите проявяват към тях, а ако в една работа се ползват лоши изходни материали, резултатът от нея е със същото качество. Петте български пословици без английски съответствия внушават три допълнителни послания: нечестната търговия, лошото отношение към ближния и злите помисли пораждат същите лоши резултати за този, който ги практикува. В обобщен вид посланието на всички пословици от тази културемна група може да се сведе до следното: ако хората искат да си спестят нещастия, беди и неприятности и да живеят добър живот, те трябва строго да се съобразяват със закона за подобие в многобройните му проявления.

2 1. Едната от двете високочестотни култури на втора позиция за английски език е **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+).**

Тя е представена в **29 английски** и в **59 български** пословици. Същата културама е на второ място и в българския списък (вж. ч. Б.). Както ще видим, много от пословиците в т. 1. по-горе са включени и в тази културемна група.

2. 1. А. Еквиваленти и аналози

Цитираната по-горе пословица “What goes around comes around” (Simp.) (Каквото е направено, това се връща обратно [на човека]) е еквивалент на “Кой каквото прави, на себе си го прави” (Г.и К.) и на вариантите ѝ “Каквото вършиш, такова и ще получиш” (Е.О.), “Кой каквото прави, това ще намери” (Г.и К.) и аналог на синонимите ѝ “Кой каквото прави, трупа го на главата си” (Г.и К.), “Кой каквото прави, това му и дохожда на главата” (Г.и К.) и “Което си правил, чакай да го видиш” (Г.и К.). Както видяхме, всички тези пословици имат още една културама – **подобие (+)**.

По същия начин, пословицата “As you sow, so you reap”, Gal. 6: 7 (Mied. 1) (Каквото сееш, това жънеш) и нейните варианти “As a man sows so shall he reap” (Каквото посееш човек, това ще жъне) (Ген.), “As they sow so let them reap” (DEP, Влах.) (Каквото са посяли, нека това жънат), “As you sow you shall mow” (Pr., Влах.) (Каквото сееш, това жънеш) и “Whatsoever a man soweth, that shall he also reap”, Авт. Библ. (Simp.) от тази културемна група са с допълнителни култури **подобие (+)** и **причинността (+)**. Както бе отбелязано в т. 1. по-горе, български еквиваленти на “As you sow, so you reap” са пословицата “Каквото посееш, това ще пожънеш” (Ген.) и нейните варианти “Каквото си сеял, таквот ще жънеш” (Слав., Влах.) и “Каквото посееш, такова и ще пожънеш” (Е.О.), а “Каквото посееш, такова и ще поникне” (Е. О.) е неин синоним. Всички посочени варианти и синоними са с допълнителни култури **подобие (+)** и **причинността (+)**.

Библейската пословица “They that sow the wind shall reap the whirlwind”, (Hos. 8: 7, Mied. 1) (Който сее вятър, жъне буря) с вариант “He that sows the wind shall reap the whirlwind” (Този, който сее вятър, жъне буря) е еквивалент на “Който сее ветрове, ще жъне бури” (Г.и К.) и на варианта ѝ “Който сее вятър, жъне буря” (Л. А.). **Лошото и злото (-)** е другата културама на тези четири пословици.

Цитираната в т. 1. пословица “As you make your bed, so you must lie on it” (Кун.) (Както си направиш леглото, така трябва да легнеш на него) с допълнителни култури **подобие (+)** и **причинността (+)** и вариантът ѝ

“You have made your bed and you must lie on it” (Ген.) (Ти си си направил леглото и ти трябва да легнеш в него) са еквиваленти на “Каквото си постелеш, на такова ще легнеш” (Г.и К.) и на вариантите ѝ “Каквото постелеш, на такова ще легнеш” (Е. О.), “На каквото си постелеш, на това ще легнеш” (Ген.) и “Каквото си си постлал, така ще си легнеш” (Влах.) – всички със същите допълнителни културеми.

По подобен начин, “As the call, so the echo” (Бук.) (Какъвто викът, такова и ехото) с допълнителни културеми **подобие** (+) (вж. т. 1.) и **причинността** (+) е еквивалент на “Каквото повикало, таквоз се обадило” (Слав., Влах.). Варианти на българската пословица са “Каквото повикало, такова се обадило” (Е.О.) и “Каквото повикало, таквоз се отзовало” (Г.и К.). Допълнителните културеми на тези български пословици са същите, както на английския им еквивалент.

Както бе посочено в т. 1, пословицата “As you brew, so must you drink” (Кун.) (Каквото вариш, това пиеш), вариантите ѝ “As you have brewed, so must you drink” (Кун.) (Каквото си варил, това пиеш), “One must drink as one brews” (Човек пие, каквото е варил), “As you brew, so shall you bake” (Simp.) (Каквото вариш, това ще печеш), As you bake, so shall you brew (Simp.) (Каквото приготвиш [за варене на пиво (Simp.)], това ще вариш), “As they brew, so let them drink” (DEP, Влах.) (Каквото варят, нека това да пият) и “As you bake so shall you eat” (DEP, Влах.) (Каквото печеш, това ще ядеш) - всички те са аналози на пословицата “Каквото си дробил, таквоз ще сърбаш” (Влах.), на нейните варианти “Каквото надrobiш, такова ще сърбаш” (Е.О.) и “Каквото си надrobiш, такова ще сърбаш” (Ген.) и на техните синоними “Кой каквото дроби, в паницата си го намира” (Влах.) с варианти “Кой каквото дроби, в паницата си го намярва” (Г. и К.) и “Който дроби лъжи, в паницата си ще ги намери” (Г.и К.), “Каквото си солил, такова го яж” (Ген.) и “Каквото месила, таквоз се измесило” (Влах.). Всички пословици в този абзац са с допълнителни културеми **подобие** (+) (вж. т. 1.) и **причинността** (+).

Както бе показано в т. 1. по-горе, пословицата “All they that take the sword shall perish with the sword” (Bible, Влах.), (Всички, които хващат меч, от меч ще загинат) и вариантите ѝ “They that take the sword shall perish with the sword” (Кун.) (Тези, които хващат меча, от меч ще загинат) и “He who lives by the sword dies by the sword” (Matt. 26: 52, Mied. 1) (Който от меч оживява [т. е. спасява си живота с меч] от меч умира) са еквиваленти на “Който вади нож, от нож умира”

(БПП, Влах.) и на варианта ѝ “Всички, които се залавят за нож, от нож ще загинат” (Библия, Влах.). Текстовете в този абзац имат още две допълнителни култури – **подобие (+)** и **убийството (-)**.

Друга библейска пословица, “He that digs a pit for another shall fall into it himself” (Mied.1) (Който копае яма другиму, сам пада в нея) също има български еквивалент, “Който копае гроб другиму, сам пада в него” (Г.и К.) с варианти “Който гроб копае другиму, сам пада в него” (Е.О.) и “Изкопал гроб другиму, сам паднал в него” (Е.О.) и синоним “Ров изрови, себе си зарови” (Г.и К.). Тези текстове имат още две допълнителни култури – **подобие (+)** (вж. т. 1.) и **лошото и злото (-)**.

По същия начин, евангелската пословица “With what measure you measure it shall be measured unto you”, Matt. 7: 2 (Mied. 1) (С каквато мярка мерите, с такава ще ви се отмери) е еквивалент на “С какъвто аршин мериш, с такъв ще ти отмерят” (Г.и К.), и двете с допълнителна култура **подобие (+)** (вж. т. 1.).

2. 1. Б. Аналози

Пословицата “Who spits against heaven, it falls on his face” (DEP, Влах.) (Който плюе срещу небето, [то] пада на лицето му) с допълнителни култури **причината и следствието (+)** и **лошото и злото (-)** е еквивалент на “Който плюе срещу вятъра, плюе на брадата си” (Г.и К.) и аналог на “Който забърка конците, мъчно им намира края” (Г.и К.), пословици със същите допълнителни култури, както и на “Свинята рови за главата си” (Е.О.), на варианта ѝ “Ровила, ровила свинята, докле си намерила белята” (Е.О.) и на синонимите им “Волът рие земята, ала въз гърба му пада” (Г.и К.) с варианти “Вола рие, на главата му пада” (Е.О.) и “Волът рие, ама зад рогата го хвърля” (Е.О.), “Ако тропаш на чужда порта, и на твоята ще тропат” (Г.и К.) и “Който зло мисли, зло намира” (Е.О.), всички с допълнителна култура **лошото и злото (-)**, а последните две пословици заедно с “He that mischief hatches, mischief catches” (Кун.) (Който мъти зло, излюпва му се зло), чиито допълнителни култури са **подобие (+)** и **лошото и злото (-)**, са аналози на “Лошо правиш ли, на добро не се надявай” (Е.О.), “Желязото сече и дърво и камък, но и него ръждата яде” (Г.и К.), “И гробарите ги закопават” (Г.и К.) и на “Измет прави на света и сам измет стана” (Е.О.), всички с допълнителни култури **подобие (+)** и **лошото и злото (-)**.

Пословицата “Curses like chickens come home to roost” (Бук.) (Клеветите, подобно на пилците, се прибират да спят вкъщи) и вариантът ѝ “Chickens come home to roost” (Mied. 4) (Пилците се прибират да спят вкъщи) са аналози на “Крива клетва стопанина си стига” (Е.О.) и на синонима ѝ “Ако хулиш хората, ще похулиш себе си” (Е.О.), всички с допълнителни културемни **подобие** (+) и **лошото и злото** (-).

Изречението “Who mocks another shall be mocked” (Mied.1) (Който се подиграва някому, и на него ще се присмиват) е аналог на “Който се смее, на себе си се смее” (Г.и К.) и на синонима ѝ “Не си бий шеги, да не ти дойде шегата на главата” (Г.и К.). Допълнителните културемни на тези пословици са **подобие** (+) и **подигравката и присмиването** (-).

Пословицата “Whoever sows good seed shall have good corn” (Mied. 5). (Който сее добро семе, получава добро зърно) с допълнителни културемни **причинността** (+), **подобие** (+) и **доброто** (+) е аналог на “Of evil grain no good seed can come” (Mied. 5) (От лошо зърно не може да излезе добро семе) със същите допълнителни културемни с изключение на третата, която за английската пословица е **лошото и злото** (-).

2. 1. В. Културемни паралели

И в тази културемна група има няколко български пословици, за които не бяха открити съответствия на английски език. Такива са “Дето си човек сам-си стори, и дяволът не може да му го стори” (Г.и К.) с вариант “Кой което си направи сам и дяволът не може да му направи” (Е.О.) и синоним “Що човек сам си направи, цело село не може да му направи” (Е.О.). Те утвърждават възвръщаемостта на резултата на особен род човешки постъпки – тези, които човек извършва спрямо самия себе си.

Пословицата “Няма да имаш душманин, ако сам не си го създадеш” (Г.и К.) утвърждава друга разновидност на културемата **възвръщаемостта на постъпките върху извършителя им** (+), според която човек сам е отговорен за това, че има врагове.

Пословицата “Каквато си чаша на брата си налял, такваз ще се падне и на твоя дял” (Г.и К.) с допълнителна културема **подобие** (+) утвърждава възвръщаемостта на резултата от поведението на човека към неговите близки върху самия него, а “Който с неправда проболерява, скоро домът му запустява” (Г.и К.) с допълнителна културема **нечестното забогатяване** (-) предупреждава

за нещастията, които застигат този, който е натрупал богатство по престъпен начин.

Текстовете “Както живееш, така ще се и прочуеш” (Г.и К.) и “Каквато му главата, такава му и славата” (Е.О.) с допълнителна културама **подобие** (+) подчертават зависимостта между живота на човека и паметта, която остава след него, а “Ум царува, ум робува, ум патки пасе” (Е.О.) с допълнителна културама **умът** (+) учи, че качеството на индивидуалната човешка съдба зависи от разума на човека.

Последната пословица от тази културемна група, “Думата си върви подир сайбията” (Г.и К.), утвърждава възвръщаемостта на изреченото върху неговия автор.

Общият брой цитирани съответствия и паралели в групата с обща културама **възвръщаемостта на постъпките върху извършителите им** (+) е **29 английски** и **59 български** пословици. Тези числени стойности са знак за изключително голямата значимост на идеята за възвръщаемостта на делата върху този, който ги е извършил, особено за българските пословици, които са почти двойно повече от английските.

Всички английски пословици от тази културемна група имат български еквиваленти или аналози, докато от българските пословици 13 (22 % от 59) нямат съответствия в английски език. Това показва, че в българската пословична система идеята за възвръщаемостта на делата върху автора им се характеризира с особено своеобразие.

По отношение на образността при изследваната културемна група установяваме, че процентното съотношение на образните пословици спрямо пословиците без образност е много високо и в двата езика: за английски език това съотношение е 90 % спрямо 10% (26 образни пословици спрямо 3 без образност), а за български език - 81 % спрямо 19 % (48 образни и 11 без образност). Повтарящите се и в двата езика образи са сеитбата и жътвата и викането и ехото, бурята и вихрушката, меренето и тегленето в търговията, приготвянето на постелката за сън, копаенето на яма, гроб или трап, използването на нож или меч за нанасяне на смъртоносни удари. Специфични за английските пословици образи са приготвянето на смес за пиво, варенето на пивото, прибирането на пилците вечер да спят. В българските пословици такива са месенето [на хляб и пр.], соленето [на ядене], дробенето [на попара],

пасенето на патки, свинята, която рови и прави пакости навсякъде и волът, който хвърля пръст и кал на гърба си. В една от хиперболите е използван образът на дявола като олицетворение на злото, а желязото олицетворява твърдостта и жестокостта, която ръждата на свой ред “изяжда”. Образът на гробарите подсказва идеята, че макар и вършенето на зло да не е по свободен избор, а по причина на определен занаят или професия, то винаги неумолимо се връща върху своя извършител.

Както при културемата **подобие** (+) в т. 1. по-горе, и тук идеята за възвръщаемостта на постъпките върху извършителя и в двата езика е внушена с примери от действието на естествените закони и на законите на очевидната логика. За последното е използван примерът с конците, които веднъж разбъркани, много трудно се оправят. В пословицата с образа на “душманина” (врага) се внушава идеята, че врагове не съществуват, освен ако човек сам не си ги създаде. Известно е, че повечето от турските заемки в български език са думи и изрази с ярка експресивност и като такива са “мощно стилистично средство ... [което] мотивира тяхната употреба и до ден днешен” (Стаменов, 2004: 77). В тази пословица изборът на “душманин” вместо българската дума “враг” подсилва експресивността на пословицата, силното ѝ художествено въздействие.

При някои пословици основната идея е обогатена с допълнителни смислови нюанси. Например в “Думата си върви подир сайбията” наред с основното послание, – че казаното се връща върху извършителя, – с помощта на друга турска заемка, “сайбия” със значение в български език “господар, стопанин”, се изразява и допълнителната идея, че всеки е отговорен за думите си, че те са подчинени на волята и на избора на своя автор и именно затова го следват неотстъпно.

Пословиците в тази група със съответстващи стихове в Библията са 11 за английски език (38 % от общия им брой в групата) и 10 за български език (17 %). Разликата в тези процентни съотношения е знак за по-голямото влияние на християнската религия при формирането на тази ценност в английските пословици в сравнение с българските, а по-голямото процентно съотношение на небиблейските текстове спрямо тези с библейски съответствия и в двата езика е свидетелство за много по-голямото влияние на фолклора в сравнение с

християнската религия при изграждането на представата за възвръщаемостта на резултата от делата върху техния автор.

Независимо от голямото разнообразие на образност и на допълнителни идеи, които дообогатяват основната култура, взети в своята съвкупност, английските и българските пословици за възвръщаемостта на делата, думите и дори мислите върху техния автор имат едно общо, повтарящо се послание: човек трябва да е постоянно бдителен, да се вглежда непрекъснато в себе си и внимателно да обмисля всяка своя постъпка, дума и помисъл, за да не причини вреда и страдание на другите и на самия себе си.

2. 2. Другата английска положителна култура на втора позиция е **любовта (+)**. Тя е представена в **28 английски** и само в **4 български** пословици. Еквиваленти в тази културемна група няма; аналозите са много малко (4 английски и 4 български пословици), а останалите 24 английски текста в тази група са културемни паралели.

2. 2. А. Аналози

Пословицата “Beauty lies in lover’s eyes” (Любовта лежи в очите на влюбения; за този, който обича, любимият/ любимата е красив/ красива. Кун., Бук.) и вариантът ѝ “Beauty is in the eye of the beholder” (Simp.) (Красотата е в очите на гледащия) са аналози на “Любов хубост не гледа” (Влах.) и на синонима ѝ “За хората - сопол, за мене е сокол (Влах.).

Пословиците “Love conquers all” (Бук.) (Любовта побеждава всичко) и вариантът ѝ “Love conquers all sins” (Mied. 3) (Любовта побеждава всички грехове) имат следните съответствия в Библията: “Hatred stirs up strife, but love covers all offences”, Prov. 10: 12 (Нова Оксф. библ.), “Hatred stirreth strifes, but love covereth all sins”, Prov. 10: 12 (Авт. библ.) и “Омразата подига раздори, а любовта покрива всички грехове”, Притч. 10: 12 (Бълг. библ.) и “Above all, maintain constant love for one another, for love covers a multitude of sins”, 1 Peter 4: 8 (Нова Оксф. библ.), “And above all things have fervent charity among yourselves: for CHARITY SHALL COVER THE MULTITUDE OF SINS”, 1 Peter 4: 8 [гл. букви в оригиналния текст, б. м.] (Авт. библ.) и “А най-вече имайте усърдна любов един към други, защото “любовта покрива много грехове””, 1 Петр. 4: 8 (Бълг. библ.). Горните английски пословици са аналози на “Любовта не знае прегради” (Ген.) и “За брата до море, за либе през море” (Ген.).

2. 2. Б. Културемни паралели

Всеки един от изредените по-долу английски културемни паралели характеризират любовта по специфичен начин.

Пословицата “Love drives out fear” (Mied. 3) (Любовта прогонва страха) и синонимът ѝ “Perfect love casts out fear” (Mied. 3) (Съвършената любов пропъжда страха) съответстват на следния стих от Библията: “There is no fear in love, but perfect love casts out fear, for fear has to do with piunishment and whoever fears has not reached perfection in love”, 1 John 4: 18 (Нова Оксф. библ.), “There is no fear in love; but ‘perfect love casteth out fear: because fear has torment. He that feareth is not made perfect in love”, 1 John 4: 18 (Авт. библ.) и “В любовта страх няма, но съвършената любов пропъжда страха, защото в страха има мъка. Който се бои, не е съвършен в любовта”, 1 Йоан. 4: 18 (Бълг. библ.).

Друга библейска пословица, “All things work together for good to them that love God” (Mied. 3) (Всичко работи за доброто на тези, които обичат Бога) има следния съответстващ стих в Библията: “We know that all things work together for good (God makes all things work together for good) for those who love God, who are called according to his purpose”, Rom. 8: 28 (Нова Оксф. библ.), “And we know that all things work together for good to them that love God, to them who are the called according to his purpose”, Rom. 8: 28 (Авт. библ.) и “При това знаем, че на ония, които любят Бога и са призвани по Негова воля, всичко съдействува към добро”, Римл. 8: 28 (Бълг. библ.).

Изречението “Charity never fails” (Mied. 3) (Милосърдието никога не отпада) има следните паралели в Библията: “Love never ends. But as for profecies, they will come to an end; as for tongues, they will cease; as for knowledge, it will come to an end”, 1 Cor. 13: 8 (Нова Оксф. библ.), “Charity never faileth: but where there be profecies, they shall fail; whether there be tongues, they shall cease,; where there be knowledge, it shall vanish away”, 1 Cor. 13: 8 (Авт. библ.) и “Любовта никога не отпада, а другите дарби, ако са пророчества, ще престанат, ако са езици, ще замлъкнат, ако са знание, ще изчезнат”, 1 Кор. 13: 8 (Бълг. библ.).

Друга английска пословица с библейски произход, “Better a dinner of herbs where love is, than a stalled ox where hate is” (Prov. 10: 12, Mied. 3) с допълнителна културама **омразата (-)**, чийто съответен български стих в Библията е “По-добре ястие от зеленчук и с него любов, нежели угоен вол и с него омраза”, Притч. 15: 17 (Бълг. библ.), няма съответствие в български език. Пословицата със същата структура и с близък до нейния смисъл “По-добре да

ядеш сух хляб с рахат, а не много гозби с кахър” (Г.и К.) не е нито неин еквивалент, нито неин аналог, тъй като е с други култури - **мирът, спокойствието (+) и грижите, неприятностите, мъката (-).**

Според пословицата “Where love is, there is no lack” (Mied. 3) (Където има любов, там няма недостиг, недоимък, бедност) любовта премахва бедността, а според “Love makes the world go round” (Любовта кара света да се върти, любовта движи света, кара света да се движи, да съществува) (Simp.) и вариантът ѝ “It’s love that makes the world go round” (Любовта е това, което кара света да се върти, което движи света, което кара света да се движи, да съществува) (Mied. 3) любовта е движещата сила в света.

Други три пословици описват любовта като чувство, което поражда изцяло положително отношение към другия, прави труда лек и е по-силно от всякаква принуда: “Love sees no faults” (Любовта не вижда грешки) (Mied. 3), “Labo(u)r is light where love does pay” (Когато любовта плаща, трудът е лек) (Mied. 3) и “Love rules its kingdom without a sword” (Любовта управлява своето царство без меч) (Mied. 3).

Пет английски пословици коментират нуждата от любов за обичащия и способността на любовта да поражда любов у другите: “Love is the reward of love” (Кун.) (Любовта е наградата на любовта), вариантът ѝ “Love is love’s reward” (Любовта е наградата на любовта) (Mied. 3), “The only present love demands is love” (Mied. 3) (Единственият подарък, който любовта изисква, е любов), “Love is the mother of love” (Кун.) (Любовта е майката на любовта) и синонимът ѝ “Love begets love” (Simp.) (Любовта поражда любов).

Три пословици описват силата и енергията, които любовта дава на човека: “He that has love in his breasts has spurs in his sides” (Mied. 3) (Който носи любов в гръдта си, има шпори на нозете си), “Love warms more than a thousand fires” (Mied. 3) (Любовта сгрява повече от хиляда огънове) и “Love keeps the cold out better than a cloak” (Mied. 3) (Любовта пази от студа по-добре от плащ).

Пословиците “Love will find a way” (Simp.) (Любовта непременно намира начин, справя се, успява, постига своето), “Love will creep where it cannot go” (Кун.) (Ако не може да мине отнякъде, любовта ще пропълзи) и “Love laughs at locksmiths” (Кун.) (Любовта се присмива на ключарите, т. е. не признава препятствия и забрани) подчертават колко находчив, упорит и целенасочен може да бъде влюбения в желанието си да бъде близо до любимия човек.

С помощта на хипербола пословицата “Love makes a wit of the fool” (Mied. 3) (Любовта прави умник от глупака) утвърждава способността на любовта да поражда разум у неразумния, а “Love makes men orators” (Mied. 3) (Любовта прави хората оратори) – друга нейна способност – да ги дарява с красноречие.

“Whoever plants trees loves others besides himself” (Mied. 5) (Който седи дървета, обича хората) е пословица за друг положителен резултат от любовта към хората – саденето на дървета.

При съпоставянето на английските и българските пословици за причина и следствие с културама **любовта (+)** се забелязват няколко много съществени различия. Първото е техният брой – 24 английски спрямо 4 български, което е показателно за голямата културна значимост на любовта за английски език спрямо малката ѝ културна значимост в български език, в рамките, разбира се, на пословичния фонд. Съответствията засягат четири от английски пословици (14 % от 28) и всичките четири български пословици (100 %), което донякъде е знак за оригинално възникналото и формирало се разбиране на любовта в пословичния фонд на английската лингвокултура и, обратно, за известна липса на оригинална представа за любовта и нейните положителните следствия в българската. От друга страна, обаче, съответствията, макар и малко на брой, означават общност на културните представи. Един сравнителен, етнолингвистичен анализ би могъл да осветли пътя, по който са се установили тези големите различия в семантичната плътност; той така също би могъл да насочи към конкретни отговори на следващия въпрос – този за съответствията, например дали те са се появили в резултат на заемки, или са спонтанно възникнали.

Втората разлика е по отношение на вида любов, който английските и българските пословици характеризират. За разлика от английските положителни пословици за любовта, при които в 20 текста (71 % от 28) тя е представена като любов между мъж и жена, а в осем текста (29 % от 28) - като любовта в християнския смисъл, т. е. към Бога и ближния, българските се спират изключително на любовта между мъжа и жената. Друга много съществена разлика засяга броя на библейските пословици. За английски те са 6, което се равнява на 21 % от 28, докато за никоя от четирите български пословици не бяха открити библейски съответствия. Съотношението между образните пословици и тези без образност в английски език е 22 спрямо 6

текста, или 79 % образни спрямо 21 % пословици без образност. Тринайсет от образите (59 % от 22) са персонификации на любовта. Тези числени стойности са свидетелство за нуждата от художествени похвати, с помощта на които езикът да може изрази по непосредствен начин такава абстрактна морална категория. Две от четирите български пословици са без образи, а другите две са образни. По отношение на образността също се очертават големи различия в английски и български език. Общи образи липсват. В английски език типични за тази културемна група са образите на трапезата с постни гозби вместо с печен вол, на царството, управлявано без меч, на шпорите на ездача, на сгряващият огън, който пази от студа по-добре от наметало, на ключарите и на градинаря, който седи с любов дървета. В българската пословица “За хората - сопол, за мене е сокол” идеята за пристрастието на влюбения се внушава с помощта на контраста между възвишения образ на сокола, символ на свободата и гордостта, и принизения, внушаващ отвращение образ на сопола, а образът на морето в “За брата до море, за либе през море” спомага за внушаването на идеята за безбрежната страст, която не признава препятствия.

Сравненията по-горе показват много големи различия в представата за любовта в съзнанието на англичаните и българите, отразена в пословиците за причина и следствие. Но що се отнася до посланията, и английските, и българските пословици имплицитно внушават на човека да търси и да се стреми към любовта, като изтъкват нейните изключителни положителни качества. За англичаните тя е мощна, преобразяваща и облагородяваща сила, която прави човек умен и изобретателен, бърз и красноречив, силен и непобедим, щедър и пълен с енергия. Любовта прощава всички грехове, а този, който обича Бога, може всичко. Човекът, който обича истински, има огромна власт над обичаното същество, но също така е готов и да му прощава грешките. Любовта превръща труда в удоволствие, прогонва бедността и създава пълнота и изобилие. В английските пословици енергията на любовта е описана като топлина, която сгрява човека отвътре и гори “повече от хиляда огънове”, като основополагаща, животворяща сила и дори като първопричина за съществуването на света. Тя се поражда от само себе си, издигната е над материалните неща в живота и има едно единствено изискване – да получава ответна любов. В българските пословици любовта дава на влюбените илюзията

за красотата на обичания човек и невероятна сила, с която да преодоляват и най-големите препятствия.

3. 1. Едната от двете положителни култури на трето място и в двата езика е **страданието и неудачите (+)**. В **английски** език тя е представена в **25** пословици, а в **български** - в **33**.

3. 1. А. Еквиваленти

Пословицата “Whom a serpent has bitten, a lizard alarms” (DEP, Влах.) (Който е ухапан от змия, се плаши и от гущер), вариантите ѝ “He who has been bitten by a snake is afraid of a rope” (Mied. 4) и “He that has been bitten by a serpent is afraid of a rope” (DEP, Влах.) (Този, който е бил хапан от змия, се бои и от въже”) (DEP, Влах.) и синонимите ѝ “Once bitten, twice shy” (Simp) (Веднъж ухапан, двойно предпазлив) са съответно еквиваленти и аналози на “Когато е ухапала змия, той се варди и от гущер” (Г.и К.) и на варианта ѝ “Който е хапан от змия, той се бои и от гущер” (Гер., Влах.). Посланието на тази група пословици е, че от преживените страдания човек има полза – те го учат на предпазливост; оттам и положителният знак на културемата. Но тези текстове могат да отправят и обратното послание: преживените страдания правят човека плах, нерешителен и страхлив; оттам и отрицателния знак на същата културама - **страданието и неудачите (-)**.

3. 1. Б. Аналози

Изреченията “He knows best what good is that has endured evil” (Кун.) (Най-добре познава доброто този, който е страдал от злото) и “Who has never tasted bitter knows not what is sweet” (Кун.) (Този, който никога не е опитвал вкуса на горчивото, не познава сладкото) са аналози на “Ако не видиш злото, не познаваш доброто” (Е. О.) и на “Доброто без зло не се отличава” (Г.и К.).

Пословицата “If there were no clouds we should not enjoy the sun” (Кун.) (Ако нямаше облаци, не бихме се радвали на слънцето) е аналог на “Ако нямаше тъмница, нямаше да е мила светлината” (Г.и К.).

Според Ейдриън Руум, Дж. Симпсън и Дж. Спийк, А. Кунин и Н. Генчев: известната английска пословица “Every cloud has a silver lining” (Room) (Краищата на всеки облак са осветени от слънцето) има следното преносно значение: “Дори и в най-тежките ситуации има нещо добро; докато има живот, има и надежда за добро”. Тази пословица е аналог на “Всяко зло за добро” (Г.и К.) и “Всяка пречка за добра случка” (Г.и К.). Трите пословици характеризират

страданията и житейските изпитания като знак за нещо добро, което човек ще получи след изтърпяването им. Подобен смисъл има и пословицата “Bad luck often brings good luck” (РАСПП, Влах.) (Лошият късмет често води добър късмет), която е аналог на “Има лошо, което донася добро” (Г.и К.), както и “Adversity is a great schoolmaster” (EPS, Влах.) (Нещастие е велик учител). Тази пословица е аналог на “Теглилата на ум учат” (Е. О.) и на синонимите ѝ “Човек, що тегли, от него се учи” (Ген.), “Неволята учи на всичко” (Ген.), “Неволята ум дава на човека” (Г.и К.) и “Човек, докато не пати, не може да се научи” (Е. О.). Както в примерите по-горе, пословиците и в този и в следващия абзац имат допълнителна културама със същото съдържание, но с отрицателен знак - **страданието и неудачите (-)**.

Изречението “The burnt child dreads the fire” (Кун.) (Опареното дете се плаши от огъня), вариантите му “A burnt child dreads the fire” (Бук.) (Опарено дете се плаши от огъня) и “Burnt bairns dread the fire (Бук.) (Опарени деца се плашат от огъня) и синонимите “Once burnt, twice shy” (Simp.) (Който се е опарил веднъж, е двойно по-внимателен) и “The scalded cat fears cold water” (Mied. 4) (Котка, която се е парила, се бои и от студена вода) са аналози на “Парен каша духа” (Г.и К.) и на следните синоними - “Парено куче и от дъжд се бои” (Влах.) с вариант “Попарено куче и от дъжда бяга” (Г.и К.), “Който се изгори на триеница, той духа и на киселото мляко” (Г.и К.), “Който се е опарил от прясното мляко, духа и мътеницата” (Ген.), “Изгорил се от кафето, та духа и ракията” (Г.и К.), и на “Който се е опарил от тикви, и на плета ги духа” (Г.и К.) с вариант “Който се е опарил от тиква, той и краставицата духа” (Г.и К.).

Пословицата “Prosperity makes friends, but adversity tries them” (Кун.) (Благополучието умножава приятелите, а бедите ги изпитват) според А. Кунин е еквивалент на “Друзья познаются в беде” (Приятелите се познават в беда) (Кунин 1984: 606). Тази пословица е синоним на “A friend in need is a friend indeed” (Влах.) с допълнителна културама **изпитването на приятелството (+)**, чието българско съответствие е “Приятел в нужда се познава” (Влах.) със същата допълнителна културама. Всички тези изречения са аналози.

3. 1. В. Културемни паралели

Пословицата “Who sows in tears shall reap in joy” (Ps. 126: 5, Mied. 1) (Който сее в сълзи, ще жъне в радост) съответства на следните стихове в Библията: “May those who sow in tears reap with shouts of joy”, Ps. 126: 5 (Нова Оксф.

библ.), “They that sow in tears shall reap in joy”, Ps. 126: 5 и “Които са сели със сълзи, ще жънат с радост”, Пс. 125: 5 (Бълг. библ.). Според нея страдащият човек непременно ще намери утеха, радост, щастие и награда.

В изречението “Crosses are ladders that lead to heaven” според Симпсън и Спийк значенията на “crosses” са две: “кръст, разпятие” и “нещастия” (Simp.). От това следват два превода: “Разпятието е стълба, която отвежда към небето” и “Нещастията са стълба, която отвежда към небето”. Двойственото значение на “crosses” подсказва християнската идея, че човек трябва да се гледа на нещастията като на разпятие и да вярва, че изтърпените страданията ще му помогнат да достигне “небето”, т. е. душевното блаженство.

Според А. Кунин значението на “Adversity is a good discipline” (в наш превод от руски на български език) е: “Бедите учат и закаляват човека” (Кун.). Две от трите значения на думата “discipline” са “дисциплина, ред” и “наказание, *църк.* бичуване на плътта” (АБР). От тях произлизат двата превода на пословицата: “Бедите дисциплинират човека” и “Бедите са добро, полезно наказание за човека”. С тези си значения тази пословица става синоним на цитираната по-горе пословица “Adversity is a great schoolmaster” (EPS, Влах.) (Бедата е велик учител).

Според А. Кунин еквивалент на “Calamity is man’s true touchstone” (Кун.) е “Человек познаётся в беде” (Кун.) (Човек се познава в беда). Дословният превод на български език, “Бедата е най-добрият пробен камък за човека”, е много близък по значение с това на руската пословица.

Пословицата “If you beat spice, it will smell the sweetest” (Mied. 5) (Когато разбиваш подправките, те ухаят още по-силно) с допълнителна културама **истинските стойности (+)** е свързана с историята на храненето на Англия, когато подправките са се смятали за особено ценни, тъй като са се добивали от далечни страни – Близкия Изток, Индия, Китай и др. (Паундз, 1994: 207). В пословицата подправките символизират особено ценните хора и неща, чиято истинска стойност се разкрива в изпитанията. Подобна на нея е пословицата “The harder the wind, the deeper the oak becomes rooted” (Mied. 5) (Колкото по-силен е вятърът, толкова по-дълбоко се забиват корените на дъба) със същата допълнителна културама, **истинските стойности (+)** (вж. Б. 8). В нея е използван образът на дъба от келтската митология, в която той се смята за свещено дърво (Room). Този образ символизира стойностните хора.

Иносказателният смисъл на тази, както и на предната пословица е, че страданията, трудностите и изпитанията са необходимите условия, при които стойностните хора проявяват най-ценните си качества. Последните два английски културемни паралела - "The wind in a man's face makes him wise" (Mied. 2) (Вятърът в лицето на човека го прави умен, мъдър, разумен) и "That which was bitter to endure may be sweet to remember" (Кун.) (Понякога е приятно да си спомняш за преживените горчивини) - отново характеризират страданията, трудностите, бедите и изпитанията като нещо необходимо и положително за човека.

Осемте български пословици без английски съответствия описват различни положителни следствия за човека при изтърпяването на страдания и нещастия. В пословицата "На битото куче само тоягата му покажи" (Ген.) чрез образа на битото куче се загатва за трайния спомен, който изтърпяното наказание оставя у човека, а с образа на враната в "Плашена врана от шубрак се бои" (Влах.) и във варианта ѝ "Плашена врана и от шубрак се бои" (Ген.) се подсказва идеята за ползата от "плашенето", т. е. от изтърпените нещастия. В тези две пословици имплицитно се съдържа идеята, че промяната, която настъпва в човека, понесъл изпитания, нещастия и наказания, е положителна (например, че той става по-малко склонен към агресия, по-смирнен, по-предпазлив и по-внимателен). В "Лисицата два пъти в капан не влиза" (Г.и К.) за внушаване на същата идея е използван образът на изпатилата лисица, която знае как да се пази от капана, т. е. от бедите, а в "Догде не се излъжеш, не можеш се научи" (Г.и К.) отново се утвърждава ползата от "излъгването" като друга разновидност на изтърпяване на нещо лошо, т. е. на страдание. Образът на горния и долния праг в "Дорде не те чукне горния, не виждаш долния" (Е. О.) с варианти "Дорде не те удари горния праг на вратата, не виждаш долния" (Е. О.) и синоним "Ще му дойде умът, кога го чукне горният праг, та погледне долния" (Ген.) подсказват за патилата, които могат да излекуват човека от склонността му към високомерие и големеене, а "Ела зло, че без тебе по-зло" (Г.и К.) недвусмислено утвърждава ползата от злото за човека като средство за предпазване от още по-голямо зло.

Големият брой пословици с културама **страданието и неудачите (+)** е свидетелство за голямата значимост на идеята за ползата от страданията, злото, нещастията, бедите и изпитанията за човека в двете сравнявани

култури. 12 английски (48 % от общия им брой, 25) и 16 български пословици (48% от общия им брой, 33) имат съответствия в другия език, докато останалата малко по-голяма част (52 % английски и 52 % български) нямат съответствия. Тези съотношения означават, че различията в представата на англичаните и българите за тази идея са съвсем малко (с 2 %) повече от приликите. Първото различие е по отношение на християнската идея за духовното усъвършенстване на човека чрез нещастieto и за изкупителната роля на страданието, която се предава от четири английски пословици, но отсъства в българските. Друга идея в английска пословица без съответствие в българските е, че преживените беди, независимо колко тежки са изглеждали в момента, оставят у човека приятен спомен. Нещастieto като лек срещу възгордяването и големеенето се съдържа в три български пословици, но липсва в английските. Образните английски пословици спрямо пословиците без образност са 21 спрямо 4 (84 % спрямо 16 %), а българските – 20 спрямо 13 (61 % спрямо 39 %). Четирите безобразни английски пословици са “He knows best what good is that has endured evil” (Най-добре познава доброто този, който е страдал от злото), “Bad luck often brings good luck” (Лошият късмет често води добър късмет), “Adversity is a good discipline” (Бедите са добро наказание за човека) и “A friend in need is a friend indeed”. (Приятел в нужда се познава). От българските 13 безобразни пословици ще посочим следните няколко: “Доброто без зло не се отличава”, “Всяко зло за добро”, “Всяка пречка за добра случка”, “Човек, докато не пати, не може да се научи”, “Приятел в нужда се познава”, “Догде не се излъжеш, не можеш се научи” и “Ела зло, че без тебе по-зло”. В тази културемна група и в двата езика се наблюдава по-голям относителен дял образни пословици. Изглежда образите помагат по-лесно и нагледно да бъде изразена твърде абстрактната идея за ползата от злото и нещастията. Образите в английски език без съответствия в български са стълбата от кръстове, която се издига високо към небето, уханието на стритите билки и подправки, бруленият от вятъра дъб и корените му, които се забиват дълбоко в земята, слънцето, което прозира зад облаците, духането на вятъра в лицето на човека, пробният камък, с който се изпитват благородните метали, сеячът, който “сее в сълзи”, но “жъне в радост”, котката, която се е опарила и сега бяга и от студената вода. Между тези образи има християнски символ (кръстът, разпятието), келтски символ (дъбът) и образи от бита – подправките, пробният

камък, вятърът, котката. В българските пословици образите са още по-приземени, взети направо от непосредственото обкръжение на човека. Те са тъмницата и светлината, горещата каша, тиквите, краставиците, триеницата, пряското мляко, киселото мляко и мътеницата, кафето, ракията, тиквата на плета, плашенето на битото куче с тояга, праговете на къщата, лисицата и капана. Както ще се види и по-нататък, битовизмите характеризират много от българските пословици. Общи за двата езика са образите на змията, гуцера и въжетото. В българските пословици нещастията са обозначени и със силно експресивните думи “теглило” и “неволя”, за които няма точни съответствия в английски език (теглило - suffering (страдание, мъка, болка), hardship (трудност); неволя - adversity (злополучие, нещастие, беда), plight (тежко състояние, положение, хал), misery (мъка, нещастие) (АБР; БАР)).

В английските пословици от тази група една (4 % от 25) е с библейско съответствие; в български език не бяха идентифицирани пословици със съответствия в Библията. Що се отнася до посланията обаче, при тях се наблюдават различия само на повърхността, докато общата за двата езика идея е човек да цени страданието, защото именно с помощта на преживените беди и нещастия се развиват ценни качества като ум, разум, трезво мислене и предпазливост. Нещастията и трудностите са най-сигурният начин за изпитване на приятелството. Те най-много помагат на човека да различава доброто от злото. Общото послание на тази група пословици е, че страданието, бедите и нещастията са изключително полезни за човека. Те са крайно необходими за неговото израстване, за изграждането на силен и хармоничен характер.

3. 2 . Втората английска култура на трета позиция, представена в **25 английски** и **28 български** пословици, е **доброто (+)**. Тя се проявява в няколко разновидности: доброто в общия смисъл на думата, добродетелта (като постоянно качество на човека), доброто дело, добрата реч, взаимните добрини, добрата жена и добрата мисъл.

3. 2. А. Еквиваленти

Библейската пословица “Do as you would be done by” (Постъпвай [с другите] така, както искаш да постъпват с тебе – известна като „златното правило” (the golden rule, Room) - и вариантът ѝ “Do unto others as you would they should do unto you” (Simp.) (Постъпвай [с другите] така, както искаш да постъпват с тебе) - са еквиваленти на “Каквото искаш да ти правят другите,

таквоз прави и ти тям” (Г.и К.). Библейските паралели на тези пословични еквиваленти са съответно “In everything do to others as you would have them do to you; for this is the law and the prophets”, Matt. 7: 12 (Нова Оксф. библ.), “Therefore all things whatsoever ye would that men should do to you, do ye even so to them: for this is the law and the prophets”, Matt. 7: 12 (Авт. библ.) и “Прочее, всичко, което искате да правят вам човеците, същото правете и вие тям; защото това е законът и пророците”, Мат. 7: 12 (Бълг. библ.). Посланието е предадено като морален императив, изразен с повелителната форма на английския глагол “do” (постъпвам, правя) и българския “правя”.

3. 2. Б. Аналози

Пословицата “One good turn deserves another” (Simp.) (Една добрина заслужава друга) и вариантите ѝ “One good turn requires another” ((Бук.) Една добрина изисква друга) и “One good turn asks another” (Бук.) (Една добрина иска друга) са синоними на “Scratch my back and I’ll scratch yours” (Кун.) (Почеши ми гърба, да почеша и аз твоя) и на вариантите ѝ “You scratch my back and I’ll scratch yours” (Room) (Ти ми почеша гърба и аз ще почеша твоя) и “Scratch me and I’ll scratch you (Кун.)” (Почеша ме и аз ще те почеша) и на “Roll my log and I’ll roll yours” (Бук.) (Търкулни ми [дървения] труп[а] и аз ще търкулна твоя). Седемте английски пословици са аналози на “Добро с добро се заплаща” (Г.и К.). Синонимът им “One hand washes the other” (Simp.) (Една ръка мие другата) е еквивалент на “Едната ръка мие другата” (Ген.) и аналог на “Едната ръка мие другата, а пък двете лицето” (Ген.). Императивността в английските пословици от тази група е предадена с глаголни форми в повелително наклонение, а в българските - с възвратната форма на глагола “заплащам” във функцията на повелително наклонение - “се заплаща” със значение “трябва да се заплаща”.- и със сегашно време на глагола “мия”. С помощта на тези стилистични похвати се внушава идеята за задължение, правило, принцип и закон и се отправя посланието, че когато някой е направил добро някому, той на свой ред е длъжен също да му отвърне с добро.

Библейските стихове, които съответстват на пословицата “A soft answer turneth away wrath” (Бук.) (Кроткият отговор уталожва гнева), са: “A soft answer turneth away wrath but a harsh word stirs up anger”, Prov. 15: 1 (Нова Оксф. библ.), “A soft answer turneth away wrath: but grievous words stir up anger”, Prov. 15: 1 (Авт. библ.) и “Кротък отговор гняв отвърща, а обидна дума ярост възбужда,

Притч. 15: 1 (Бълг.библ.). Английската пословица е аналог на “Блага реч железни врата отваря” (Е. О.), на вариантите ѝ “Добра дума железни врата отваря” (Е. О.) и “Блага реч чилик порти отваря” (Е. О.) и на синонимите ѝ “Добрата дума цена няма” (Слав., Влах.), “Блага приказка пари не струва” (БРФР, Влах.), “Добрата дума планина пробива” (Е. О.), “Добрата дума на зъл език надвива” (Е. О.), “Добрата дума скъпа не бива” (Слав., Влах.) и “Златен ключ всякаква врата отваря, блага дума всяко сърце разтваря (Е. О.) с вариант “Добра дума, златен ключ” (Е. О.) и с допълнителна култураема **богатството и парите (+)**. Художествените похвати в тази група са хиперболата и персонификацията. С тях се внушава посланието, че добрата реч има изключително голяма убеждаваща сила, въпреки че самата тя не е “скъпа”, не се “купува” с много пари.

Съответстващите библейски стихове на пословицата “A virtuous woman is a crown to her husband” (Mied. 1) (Добродетелната жена е венец за съпруга си) са “A good wife is the crown of her husband, but she who brings shame is like rottenness in his bones”, Prov. 12: 4 (Нова Оксф. библ.), “A virtuous woman is a crown to her husband: but she that maketh ashamed is as rottenness in his bones”, Prov. 12: 4 (Авт. библ.) и “Добродетелна жена е венец за мъжа си, а позорната е като гнилеж в костите му”, Притч. 12: 4 (Бълг. Библ.). Тази пословица, заедно със синонима си “A good wife is a great blessing” (Mied. 1) (Добрата жена е благословен дар.), текст, който води началото си от библейските стихове “A good wife is a great blessing; she will be granted among the blessings of the man who fears the Lord”, Eccluz. 26: 3 (Нова Оксф. библ.), с българско съответствие “Добра жена е честит дял; тя се дава на ония, които се боят от Господа”, Сир. 26: 3 (Бълг. библ.), са аналози на изречението “Добрата жена и от имане е по-добра” (Г.и К.). В българската пословица добрата жена е сравнена с имане и представена като ценност, която го превъзхожда. Прави впечатление, че в тази и в останалите пословици в тази група жената е представена от гледна точка на ползата ѝ за мъжа.

Изречението “Happy is the husband of a good wife” (Mied. 1) (Щастлив е съпругът на добрата жена) също има паралели в Библията: “Happy is the husband of a good wife; the number of his days will be doubled”, Eccluz. 26: 1 (Нова Оксф. библ.) и “Честит е мъжът на добра жена, и броят на дните му е двоен”, Сир. 26: 1 (Бълг. библ.). Пословицата е аналог на “Добрата жена пълни къщата,

а лошата я изпразня” (Е. О.) (с допълнителна култураема **злото, злата жена (-)**). Стойността на жената в тези пословици отново се определя от гледна точка на ползата, която тя допринася на мъжа и дома, семейството, стопанството, “къщата”.

Изречението “A man’s best fortune or his worst is his wife” (Mied. 3) (Жената е най-голямо щастие или най-тежка участ за мъжа) с допълнителна култураема **злото, злата жена (-)** е аналог на “Добра жена – мъжу рай, зла жена – мъжу ад” (Г.и К.) със същата допълнителна култураема – **злото, злата жена (-)**. Отправната точка за оценяване на жената и в тази двойка аналози отново е мъжът.

Пословицата “Virtue is its own reward” (Simp.) (Добродетелта сама за себе си е награда (т. е. като принасят морално удовлетворение, добрите дела не се нуждаят от награда (Бук.)) и синонимът ѝ “A virtue is its own reward, so vice is its own punishment” (Simp.) (Добродетелта сама за себе си е награда, а порокът сам за себе си е наказание) с допълнителна култураема **злото, порокът (-)** са аналози на “Доброто дело самò се хвали” (Ген.).

3. 2. В. Културемни паралели

В тази категория влиза пословицата “Whoever sows good seed, shall have good corn” (Mied. 5) (Който сее добро семе, получава добро зърно) с вариант “Good seed makes a good crop” (Simp.) (Доброто семе дава добра реколта) с допълнителни култури **причинността (+)** и **възвръщаемостта на постъпките върху извършителя им (+)**.

В друга английска пословица, “Kindness, like grain, increases by sowing” (Mied. 5) (Добротата е като семето, колкото повече я сееш, толкова повече се увеличава), чрез образите на сеитбата и растежа се внушава идеята за активното вършене на добро, за това, че ако хората искат повече добро в живота си, те трябва сами да го създават (да го “сеят”).

В друго изречение - “Do right and fear no man” (Simp.) (Върши добро и не се бой от никого) - се съдържа и допълващата идея е, че добротворецът няма основание да се бои от никого.

Пословиците “A good Jill may mend the bad Jack” (Mied. 3) (Една добра Джил може да поправи лошия Джак) и “A good wife makes a good husband” (Mied. 3) (Добрата жена прави и мъжа си добър) подчертават благотворното влияние на добрата съпруга върху нейния лош съпруг.

В българската пословица “За разбойника и гората е тясна, за добрия човек и иглени уши са широки” (Е. О.) с допълнителна културама **злото, злият човек (-)** с помощта на оксиморона “широки иглени уши” се предава идеята за безграничните възможности на добрия човек, за това, че неблагоприятните обстоятелства нямат никаква власт над него

Пословицата “С добър другар и в зло време е весело” (Ген.) подчертава, че тежките външни обстоятелства се забравят, когато човек има до себе си добър другар.

В пословицата “Де отиваш добро? - При друго добро” (Г.и К.)² живият образ на персонифицираното добро, което “отива” при друго добро, изразява причинно-следствена връзка, която същевременно произтича от принципа на съответствията. Други текстове, илюстриращи този принцип, са например вече споменатите в т. 1. “Like cures like” (Кун.) (Подобното се лекува с подобно), “Според главата – и бръсначът” (Г.и К.) и т. н.

В пословицата “С добро вземаш и хапката на човека от устата” (Г.и К.) и “С добро и очите изваждаш човеку” (Г.и К.) използваните хиперболи допълнително подчертават изключителните възможности на доброто за въздействие върху човека.

В изречението “Езикът краси човека” (Е. О.) с помощта на метонимията “език” се означава речта, начинът, по който човек говори. Значението е, че когато човек говори добре и казва положителни неща, самият той става по-красив.

В друг един текст - “Добра мисъл хурка преде” (Г.и К.) - с помощта на персонификация се подсказва идеята, че когато човек има добри мисли, работата му е спорна.

Пословиците “Добрата мисъл е половин здраве” (Г.и К.) и “Живот, здраве и добра мисъл, кога има човек, не му трябва много стока” (Г.и К.) с допълнителни култури **животът (+)** и **здравето (+)** утвърждават причинно-следствената връзка от една страна между положителната мисъл и здравето, а от друга - между добрата мисъл и доволството на човека, предадено в израза “не му трябва много стока”.

² Тази пословица е рядък пример за структура в някои български пословици, при която броят на изреченията надхвърля едно (за тези изключения вж. по подробно в: Арнаудов, 1968: 641).

В изречението “Добрината крепи света” (Е.О.) се внушава идеята за изключителното значение на добрината за съществуването на света, т. е. на живота и на хората. Имплицитно се съдържа и обратната идея, че ако добрината се свърши, целият свят ще рухне. Ако сравним тази българска пословица с подобната на нея вече спомената английска пословица “Love makes the world go round” (Любовта кара света да се върти, т. е. да се движи, да съществува), виждаме, че докато за българското съзнание градивната основополагаща сила и първопричина за съществуването на света е добрината, за английското тя е любовта.

Общият брой цитирани съответствия и културемни паралели в групата пословици с обща културама **доброто (+)** е **25** - за **английски** и **28** - за **български**. Тези числови стойности са знак за голямата значимост на идеята за доброто и в двете пословични системи. Разликата в броя им е минимална, което при еднакъв брой пословици в сравняваните извадки ще означава еднаква степен на значимост на тази идея. И в тази културемна група се откриват пословици, които имат паралели в Библията, но техният брой е сравнително малък – 6 английски (24 % от общият брой, 25) и 4 български (14 % от общия брой, 28). Този факт отново потвърждава от една страна връзката между християнската религия и фолклорната култура, от друга – самостоятелността на пословичния жанр като дял на фолклорната култура, а от трета – предимно фолклорната основа на представата за доброто. Шест английски пословици (24 % от общият брой - 25) и единайсет български пословици (39 %) от тази културемна група нямат еквиваленти или аналози в другия език, но останалите 75 % и 61 % имат съответствия. По-големият относителен дял на пословичните еквиваленти и аналози свидетелства за големите сходства в представата за доброто в пословиците на двата народа. Образността, изразена най-често чрез персонификация и метафора, се отнася за 9 английски пословици (38 % от общия им брой) и за 14 български (50 %). В български език тя се отнася за по-голям относителен дял пословици в сравнение с английски език. Изглежда, че в българската лингвокултура идеята за доброто като морална категория е била твърде абстрактна за народното съзнание. Тази мисъл отчасти се потвърждава от още нещо: абстрактното съществително “добродетел” (“virtue”), което в английски език е използвано в

една от пословиците от изследвания корпус, не беше открито в нито една българска пословица не само в изследвания корпус, но и сред всички останали пословици; вместо „добродетел” в тях са използвани думи и словосъчетания с конкретно съдържание (срв. „добро дело”, „добра мисъл”, „добрина” и др. под.).

Що се отнася за образността, за да бъде разбрана и осмислена идеята за доброто, в пословиците от тази група е използвано богато разнообразие от конкретни образи и ситуации от ежедневието. За английски език те са приятелското чесане по гърба, търкалянето на дървени трупи, миенето на ръцете и лицето, сеитбата, венецът (или короната) на главата на мъжа - древен символ на почит. За български език те са златният ключ, имането, железните порти, преденето с хурка.

Що се отнася до значението на доброто за хората, в български език добрината е представена изключително високо - като основа на здравето и личното и семейно благополучие и дори като основополагащ принцип на съществуването на света, а в английските пословици - като облагородяващо, препоръчително и полезно за човека - и по-специално за мъжа - качество. И в двата езика жената е представена като нямаща собствена стойност; ако е добродетелна, тя е полезна и ценна за мъжа, а ако е зла, е вредна и опасна за него.

Общото, повтарящо се послание на пословиците от тази културемна група, е, че вършенето, говоренето и мисленето на добро не само прави човека по-благороден и ценен сам по себе си, но е и полезна житейска стратегия за оцеляване и преодоляване на трудности, за успехи, земно щастие и благополучие.

4. На четвърто място в английския списък е културемата **парите и богатството (+)**. Тя се съдържа в **23 английски** и в **21 български** пословици. Тази културама е на **седма** позиция в **българския** списък.

4. А. Еквиваленти

С помощта на антитеза и персонификация пословицата “Money is a good servant, but a bad master” (Кун.) (Парите са добър слуга, но лош господар) с допълнителна културама **парите и богатството (-)** отправя посланието, че човек има голяма полза от парите, но когато се пази да не изпадне в тяхната власт и ги подчинява на разумни цели. Неин български еквивалент е “Парите са добър слуга, но лош господар” (МВ, Влах.).

5. Б. Аналози

В. Мийдър посочва, че пословицата “The rich has many friends” (Mied. 1) води началото си от библейския стих “The wealth of the rich is their fortress; the poverty of the poor their ruin”, Prov. 10: 15 (Нова Оксф. библ.) и “The rich man’s wealth is his strong city: the destruction of the poor is their poverty”, Prov. 10: 15 (Авт. библ.). Българското съответствие на този стих е “Имотът на богатия е негов укрепен град, съсипия за бедните е тяхната немотия”, Притч., 10: 15 (Бълг. библ.). Съответстващият библейски стих на “Wealth makes many friends”, Prov. 19: 4 (Mied. 1) (Богатството създава много приятели) е “Wealth brings many friends but the poor are left friendless”, Prov. 19: 4 (Нова Оксф. библ.), “Wealth maketh many friends, but the poor is separated from his neighbour”, Prov. 19: 4 (Авт. библ.) и “Богатството притуря много приятели, а сиромаша го напуска и приятелят му” (Бълг. библ.). Синоним на тези пословици е “He that has a full purse never wanted a friend (DEP, Влах.) (Комуто е пълна кесията, никога не е оставал без приятели) с вариант “A full purse never lacks friends” (DCP, Влах.) (Пълна кесия никога не остава без приятели), а българските ѝ аналози - “Ако си богат, всекиму си сват” (Г.и К.), “Пълно да ти е гърнето, достовете (т. е. приятелите) са готови” (Слав., Влах.) и “Има ли чорба, чорбалановци колко щеш” (Слав., Влах.). Тези пословици утвърждават причинно-следствената връзка между парите и богатството, които човек притежава, и приятелството, уважението и обичта, които получава от околните благодарение на тях. Същевременно в българските аналози, особено в последната пословица, в която е употребено съществителното “чорбалановци”, се долавя подигравателно отношение към стремящите се единствено към облаги “приятели”. Тези пословици се отличават с особен вид културама, която макар и с положителен знак, утвърждава, но не препоръчва коментиранията същност. Те обаче съществено се отличават от разгледаните в Увода пословици хиперболи с двойствени аксиологически характеристики от типа на „Стори добро, да намериш зло” (Г.и К.) с културама **неблагодарността (-)**, тъй като от една страна в тях се утвърждава способността на богатството да привлича приятели и произтичащото от това послание е, че човек може да си създаде приятели с помощта на своето богатство, щедрост и пр., но в същото време се отправя и второ послание – предупреждението, че сред обкръжението на богатите и щедри хора може да има и неискрени, нечестни и користни хора и

оттам - че човек трябва да е в състояние да ги отличава от истинските си приятели. Тук следователно става дума за полисемия по отношение на посланията.

По подобен начин, пословиците “Money makes a man” (Simp.) (Парите правят човека) с вариант “Money makes the man” (Бук.) (Парите правят човека) и двата им аналога “Ако имаш пари, всеки те иска за татко” (Г.и К.) и “Докле имам две овци, всеки ми вика добър ден” (Г.и К.) от една страна подчертават, че парите и богатството придават стойност на човека в очите на другите, но същевременно са и тъжна констатация на тази житейска истина. Обратното, пословицата “Store is no sore” (DEP, Влах.) (От много не боли) и трите ѝ български аналога, “От много глава не боли” (Влах.), “Повече стока очи не вади” (Слав., Влах.) и “Къща от имот се не съсипва” (Слав., Влах.), ясно и категорично представят трупането на пари и богатство като нещо препоръчително.

Следващата подгрупа текстове са “Money is power” (Simp.) (Парите са сила) и синонимите “Money talks” (Simp.) (Парите говорят) със значение според Симпсън и Спийк “Парите имат влияние”, “Money is the sinew of war” (Кун.) (Парите са мускулите, т. е. движещата сила, на войната), “Money is the sinew of love as well as of war” (Mied. 3) (Парите са мускулите на любовта и на войната), “A silver key can open an iron lock” (DEP, Влах.) (Сребърният ключ може да отвори желязна ключалка) и “Money makes the mare to go” (Simp.) (Парите карат кобилата да върви). Всички те са аналози на “Парица, силна царица” (Г.и К.), “Парите са от топа по-силни” (Ген.), “Парите силно звънтят и далеч се чуват”, “Златен ключ железни врата отваря” (Слав., Влах.), “Златен ключ всякаква врата отваря, блага дума всяко сърце разтваря” (Е. О.) с допълнителна културема **доброто (+)** и “У когото е питата, у него е и ножът” (Г.и К.). Всички тези пословици отново подчертават силата и влиянието на парите и богатството в обществото и в личните отношения, без да препоръчват някакво поведение.

В тази културемна група бяха забелязани още няколко пословици констатации, които утвърждават богатството и косвено препоръчват човек да се стреми към натрупване на пари и имот. Такава е пословицата “Money begets money” (Парите пораждат пари) (Кун.). Тя и вариантите ѝ “Money draws money” (DEP, Влах.) (Парите привличат пари), “Money breeds money” (Кун.) (Парите отвъждат пари), “Money gets money” (Парите получават пари) (Кун.), “Money

makes money” (Парите правят пари) (Кун.) и “He that has a goose will get a goose” (DEP, Влах.) (Който има една гъска, ще има още една) са аналози на “Пари при пари отиват” (БНМ, Влах.), на варианта ѝ “Парите при пари отиват” (Ген.) и на синонимите им “Парицата грош ражда” (Ген.), “Де отиваш малко? – При много” (Слав., Влах.) и “Дето е текла вода, пак ще тече” (Влах.). Според тези текстове притежаването, запазването на някакви пари е условие те сами да започнат да се увеличават и да нарастват. Имплицитно в тях се препоръчва човек да развие у себе си склонност към пестене и събиране.

4. Б. Културемни паралели

Съответстващият библейски стих на пословицата “Money answers all things” (Кун.) (Парите задоволяват всяка потребност) е “Feasts are made for laughter; wine gladdens life, and money meets every need”, Eccl. 10: 19 (Нова Оксф. библ.), а на български език - “Гощавки се уреждат за наслада, и виното весели живота; а за всичко отговаря среброто”, Екл. 10: 19 (Бълг. библ.). Тази английска пословица без съответствие в български език утвърждава способността на парите да задоволяват всякакви човешки потребности и нужди.

Английската пословица “Money makes marriage” (Mied. 3) (Парите правят брака) също няма съответствие в български език, а изречението “He that will thrive must rise at five, he that has thriven may lie till seven” (Бук.) (Който иска за се замogne, да става в пет, а който се е замogнал, може да лежи до седем) с допълнителна култураема **ставането рано сутрин (+)** утвърждава правото на сдобилия се с богатство и положение човек да води по-спокоен и по-лек живот.

Единствената българска пословица от тази културемна група, за която не бяха открити английски съответствия, е “Парите на едни вземат ума, а други учат на ум” (Слав., Влах.) с допълнителна култураема **парите и богатството (-)**. Тази пословица учи, че човек може да използва парите си, за да придобие знание, но и че твърде голямото отдаване на богатството може да го накара да пропилее живота си.

Английските пословици в тази културемна група са **23**, а българските – **21**, позициите на културемата в ранговите списъци са близки – четвърта позиция в английския и седма в българския, а пословичните съответствия (20 английски, равняващи се на 87 % от 23, и 20 български, равняващи се на 95 % от 21) далеч превъзхождат по брой пословиците без съответствия – 3 английски и 1

български културемни паралели. Всичко това е знак за много голямо културно сходство. Все пак, еквивалентите са само една двойка, като останалите 19 английски и 19 български текста са аналози. Само за 2 английски пословици (9 % от 23) бяха открити библейски паралели, а българските са изцяло небиблейски, фолклорни текстове. Това ще рече, че народната представа за богатството и парите в пословиците от изследвания клас (почти) не е била повлияна от християнската религия. Различията засягат предимно образността и някои послания. С изключение на две английски пословици - “The rich has many friends” и “Money is power”, което се равнява на 9 % от общия им брой – 23, всички останали пословици - 91 % английски и 100 % български - са образни, знак за изключително художествения характер на тези текстове. Част от образите са изразени с персонификация - парите, които “пораждат” още пари, “звънят”, “правят” човека, “говорят”, а други – с метафори, например сребърният (златният) ключ, който отключва желязна ключалка (врата), малкото, което “отива” при многото, притежателят на гъска, който получава още една гъска, чорбата и желаещите да я ядат “чорбалановци”. В една от пословиците е използвана метонимия – “къща”, която “от имот се не съсипва”, вместо дом, семейство, домакинство. Само пет от английските съответствия (26 % от 19) и четири от българските (21 % от 19) имат едни и същи образи, докато преобладаващата част – съответно 74 % и 79 % - са със специфична образност. Общите образи са на слугата и господаря, на парите, които “раждат” още пари, на болката (като част от идиоматичните съчетания “is no sore” (не боли) и “глава не боли”), на ключа и ключалката (вратата). За английски език специфичните образи са пълната кесия, гъската, говорещите пари, парите, които притеглят към себе си други пари, караната да върви кобила, “мускулите” на войната и на любовта и ранното ставане и излежаване. Българските образи са много експресивни – пълното [с ядене] гърне и “достовете” (приятелите), чорбата и [лакомите] “чорбалановци”, сватът, таткото, човекът с двете овце и поздравленията на хората, персонифицираните “малко” и “много”, връщащата се обратно в издълбаното корито вода, стоката, която “очи не вади” (т. е. „не пречи”, не е излишна), топът, царицата, силният звън, хлябът и ножът.

Специфичните послания са малко на брой. За английски език те са четири: парите задоволяват всички нужди и потребности на човека, те са движещата сила на любовта, те определят качеството на брака и те могат да осигурят

спокоен живот без претоварване и напрежение. Българско послание без аналог в английски език е, че с пари човек може да придобие знание и да се научи “на ум”, но ако злоупотреби с тях, може и да си съсипе живота. Друго специфично българско послание е, че трябва да се помни колко користни могат да бъдат хората. Общите послания са много повече. Английските и българските пословици от тази културемна група посочват, че богатството и парите помагат на човека да си създаде приятели, че с тяхна помощ човек придобива стойност и тежест в обществото, че те са двигател на обществените събития и че с тях човек може да осъществи целите си, като влияе на околните. Запасяването с пари и богатство е нещо добро и препоръчително, а вече придобитите пари и богатство имат свойството сами да се умножават и нарастват, като привличат още. Човек трябва умело и разумно да се ползва от парите и богатството си и същевременно да се пази да не попадне под тяхната власт, за да се предпази от големи нещастия.

5. Следващата по ранг английска водеща култура е постоянството и упорството (+). Тя се съдържа в **18 английски** и в **27 български** пословици. Сред тях няма еквиваленти, а само аналози и културемни паралели.

5. А. Аналози

Пословицата “Constant dropping will wear the stone” (Job. 14: 19, Mied. 1) (Непрестанното капане издълбава камъка), вариантите ѝ “Constant dropping will wear a stone” (Кун.) (Непрестанното капане и камък издълбава), “Constant dropping wears the stone“ (Влах) (Непрестанното капане излизва камъка), “Constant dropping wears away a stone” (Simp.) (Непрестанното капане излизва камъка) и “Drop by drop wears away the stone” (Бук) (Капка по капка излизва камъка) и синонимът ѝ “The soft drops of rain pierce the hard marble” (DCP, Влах.) (Тихите дъждовни капки пробиват твърдия мрамор), чиито паралели в Библията са “The waters wear away the stones; the torrents wash away the soil of the earth; so you destroy the hope of mortals”, Job 14: 19 (Нова Оксф. библ.), “The waters wear the stones; thou washest away the things that grow out of the earth; and thou destroyest the hope of man”, Job 14: 19 (Авт. библ.) и “Водата излизва камъните, разливат ѝ отвлича земния прах; тъй унищожаваш Ти надеждата на човека”, Йов 14: 19 (Бълг. библ.), са аналози на “Капка камък копае” (Влах.) и на вариантите ѝ “Капка на камъка трап изкопава” (Г.и К.) и “Капка по капка камък пробива” (Е. О.).

Пословицата “Many drops make a shower” (DEP, Влах.) (От много капки става дъжд) е аналог на “Капка по капка, вир става” (Слав., Влах.), на варианта ѝ “От капките вир се пълни” (Слав., Влах.) и на синонимите ѝ “От капките бара става” (Влах.) и “Капка по капка, вир става, левче по левче – язовир” (Е. О.).

Изречението “Little and often fill the purse” (DEP, Влах.) (По малко и често пълнят кесията) с допълнителна културама **пестенето (+)** и синонимът му “A pin a day, a goat a year” (DEP, Влах.) (По една топлийка на ден и ето ти грош след година) със същата допълнителна културама - **пестенето (+)** са аналози на българската пословица “От ситни парици стават жълтици” (Влах.) със същата допълнителна културама.

5. Б. Културемни паралели

Девет английски и 19 български пословици от тази културемна група нямат съответствия в другия език.

Пословиците “Drop by drop the sea is drained” (Mied. 5) (Капка по капка и морето е пресушено), “Many a little make a mickle” (DEP, Влах.) (Малко по малко и става много) с диалектен вариант “Many a mickle make a muckle” (Simp.) (Малко по малко и става много) и “Add little to little and there will be a great heap” (Кем., Влах.) (Прибавяй по малко към малкото и ще имаш голям куп) по образен начин утвърждават, че постоянството и непрестанните, макар и малки усилия, са средствата за постигане на значима цел.

Пословиците “As brooks run to rivers, rivers run to seas” (DCP, Влах.) (Тъй както потоците текат към реките, реките се вливат в морето), “Feather by feather the goose is plucked” (Бук.) (Перо по перо и гъската е оскубана), “Grain by grain and the hen fills her belly” (DEP, Влах.) (Зърно по зърно и кокошката напълва гущата си) и “Little strokes fell great oaks” (Бук.) (Малките удари повалят големи дъбове) внушават същата идея, но с помощта на други образи, а “It is dogged that does it” (Simp.) (С упорство и постоянство накрая се сполучва) е безобразна пословица, която утвърждава същия принцип.

В българските пословици по-долу са използвани най-различни образи за изразяване на идеята за успеха вследствие на постоянството и упорството в човешките дела по жив, достъпен и конкретен начин. Например в “Мекото въже прежулва твърдия камък” (Г.и К.) с варианти “Мекото въже прежуля твърдия камък” (Г.и К.) и “Мекото въже претрива твърдия камък” (Г.и К.), както и в “Камък по камък – палат” (Слав., Влах.) с варианти “Камък по камък – сарай”

(Слав., Влах.) и “Камък по камък – палат, зърно по зърно – погача” (Е. О.) са използвани контрастните образи на мекотата на възето и твърдостта на камъка, на отделните камъни и на сарая / палата и на отделните [житни] зърна и на погачата. В пословицата “От влакно руно става” (Влах.) и синонимът и “От сто бради по косъм – тебе цяла брада” (Влах.) същата идея е предадена с помощта на други контрастни образи – тънкото влакно и голямото руно – и на шеговития образ на космите от сто бради, с които човек си прави собствена брада.

Пословицата “Тихата вода бряг рони” (О. Е.) рисува красива природна картина на бряг и тихо плискаща се в него вода, която постепенно го изравя, а “Който наваля, планина преваля” (Е. О.) със синоними “Който бърза, късно стига, който върви полека, далеко отива” (Влах.) с допълнителна културама **бързането и нетърпението (-)**, “Лека полека планина се прехвърля” (Г.и К.), “Стъпка по стъпка планината се прехвърля” (Г.и К.), “Който ходи полека, висока планина изкачва” (Г.и К.) и “Който върви полека, далеко отива” (Влах.) с варианти “По-тихо върви, по-далеч ще стигнеш” (Е. О.) и “Който върви полека, той отива далеко” (Ген.) пресъздават други природни картини, в центъра на които е човекът, неотстъпно движещ се в някаква посока. Антитезата между образа на мъничката мравка и огромната планина и хиперболата “планина пробива” в изречението “Мравката е малка, но планини пробива” (Ген.) внушават същото послание за силата на слабия човек, когато е целенасочен, постоянен и упорит. Безобразната пословица “С търпение и труд всичко се постига” (Ген.) с допълнителна културама **трудолюбието (+)** ясно и недвусмислено утвърждава същия принцип.

В тази група девет от **18-те английски** пословици (50 %) имат български съответствия, осем от **българските 27 пословици** (30 %) имат английски съответствия, а останалите 19 български текста (70 % от 27) нямат съответствия. Последният факт може да се тълкува като свидетелство за самобитността и оригиналността на българската представа за упорството и търпението като положителни качества. Съответствията са само аналози. Сред тях са пословиците с библейски произход (6 английски – 33 % от 18 - и 3 български – 11 % от 27). По отношение на образността, тя се отнася за всички английски и български пословици в тази група с изключение на изречението “Many a little make a mickle” (Малко по малко и става много), на диалектния му

вариант “Many a mickle make a muckle” (Малко по малко и става много) и на “С търпение и труд всичко се постига”. Изразени в проценти, тези числови стойности се равняват на 89 % образни пословици от общо 18 английски текста и 96 % от общо 27 български и съответно 11 % английски безобразни пословици (два текста) и 4 % български (един текст). Повтарящият се в библейските пословици образ е този на капката, която бавно и упорито дълбае камъка. В английските пословици други образи за изразяване на постоянно, търпеливо, упорито действие, което в края на краищата постига определена цел, са многото капки, от които става дъжд, многото добавки, от които се натрупва голям куп, или се пълни кесията, топлийките, от които става грош, скубането на гъската перо по перо, кокошката, която кълве зърна, докато си напълни гушата, изтичащите от морето капки до пълното му пресушаване, потоците и реките, които пълнят морето, многото удари, нужни да се повали дъба. В българските пословици образите за изразяване на диалектическия закон за количествените натрупвания, които водят до качествени промени, са отново взети от непосредствената житейска практика. Те са граденето на палат (сарай), зърната, от които става погача, влакната, от които става цяло руно, шеговитият образ на космите от сто бради, от които човек може да си направи цяла брада, мравката, копаеща проход в планината, и прекосяването на голямата планина стъпка по стъпка. С всички тези образи се внушава общото и за двата езика послание, че ако човек следва поведението на природата, като в продължение на дълго време е упорит, постоянен, неотклонен и целенасочен, той може да осъществи и най-трудно постижимите цели.

6. Шестата поред положителна културема – предвидливостта и благоразумието (+) - се съдържа в 16 английски и в 8 български съвременни пословици за причина и следствие. Еквиваленти в тази културемна група няма; аналозите са три, а всички останали пословици са културемни паралели.

6. А. Аналози

Пословицата “One cannot be too careful” (Невъзможно е да бъдеш прекалено внимателен) със значение “И най-голямата предпазливост не е излишна – колкото по-внимателен е човек, толкова по-добре” (Ген.) и “Discretion is the better part of valour” (шеговит израз на Фалстаф от историческата драма на Уилям Шекспир Крал Хенри IV, част първа, д. 5, сц. 4

(Кун.) (Благоразумието и предпазливостта са по-добрата част на доблестта; не е благоразумно човек да се излага на рискове (АБР)) са аналози на “От предпазливост никой не е пострадал” (Ген.).

6. Б. Културемни паралели

Пословицата “Better safe than sorry” (Room) (По-добре предпазлив, отколкото каещ се, съжаляващ) и синонимът ѝ “Precaution is better than repentance” (Бук.) (По-добре предпазливост и предпазни мерки, отколкото каене, съжаление) препоръчват предпазливостта и благоразумието като гаранция за успех, а “Caution is the parent of safety” (EPS, Влах.) (Предпазливостта и вниманието (АБР) са родители на сигурността) посочва връзката между тези качества и сигурността.

Пословиците “Prevention is better than cure” (Бук) (По-добре предпазване, профилактика, отколкото лечение) със синоним “An ounce of prevention is better than a pound of cure” (Бук) (По-добре унция предпазване, профилактика, отколкото фунт лечение) и “An ounce of discretion is worth a pound of wit” (Кун.) (Една унция благоразумие и предпазливост се равнява на един фунт остроумие) подчертават, че благоразумният и предпазлив човек е в много по-изгодна позиция от този, който трябва да се справя с допуснатата беда (например болестта) и че такъв човек е по-ценен от остроумния. Разновидности на същата идея се съдържат и в пословиците “A danger foreseen is half avoided” (Кун.) с вариант “The danger foreseen is half avoided” (Предвидена(та) опасност е наполовина избегната) и “Forewarned is forearmed” (Предупреденият е предварително въоръжен) с вариант “Forewarned, forearmed” (Кун.) (Предупреден - въоръжен).

Предпазливостта се препоръчва и в пословиците “Almost was never hanged” (Кун.) (“Почти” никога не са го бесили) и “Almost never killed a fly” (Кун.) (“Почти” никога не е убивал муха), които, както посочва А. Кунин, означават “Предпазливостта никога не пречи”.

Изречението “It is safer sailing within reach of the shore” (Mied. 2) (По-безопасно е да се плава покрай брега) и синонимът му “It is safer to sail by the shore than in the storm” (Mied. 2) (По-безопасно е да се плава покрай брега, отколкото в бурята) отново препоръчват благоразумието, предпазливостта и избягването на риска.

Първите три български пословици за ползата от благоразумието без английски съответствия са “Човек доде се пази, и Бог го пази” (БПП, Влах.) с вариант “Който сам се пази, и Бог го пази” (Ген.) и “Не се лови в шипката – ще те убоде” (Г.и К.), в която с образа на шипката се подсказва, че болката от убождане при допир и хващане е съвсем сигурна. Посланието на последната пословица е човек да избягва явни и очевидни рискове, неприятности и опасности. Образите в пословицата “Искаш ли да ти е мирна главата, недей гази тревата” (Г.и К.) са явни – тревата, и подразбиращи се - змиите, които може да се крият там. Тези образи обозначават различните опасности, които дебнат човека, когато е лекомислен, не внимава и не се пази. В “Ако искаш да ти е мирна главата, не я туряй в торбата” (Г.и К.) изразът “турям си главата в торбата” означава “излагам се на опасност” (Слав.). Тази пословица отново внушава посланието човек да стои настрана от явни опасности, а “Ако ти са мили рогата, не се боди с агата” (Г.и К.) е равнозначно на “Ако искаш да не пострадаш, избягвай откритата конфронтация с по-силните от тебе”. Подобно е и значението на пословицата “В рядка кал не хвърляй камък, да те не опръска” (Г.и К.) - “Не предизвиквай човек, за когото знаеш, че е твърдоглав и лош, защото той непременно ще ти навреди”.

Числовите стойности – **16 английски** пословици спрямо **осем български** - в разглежданата културемна група означават, че в английската култура предпазливостта и благоразумието са с много по-висока семантична плътност (два пъти повече) отколкото в българската, където те не влизат във водещата група на доминантните положителни култури. Липсата на еквиваленти и малкият брой аналози (две английски пословици -13 % от 16 текста - и една българска – 13 % от 8) са доказателство за твърде различния начин, по който ползата от предпазливостта се разбира от двата народа. В тази културемна група не се срещат пословици с библейски паралели, което е знак за изцяло фолклорната основа на идеята за ползата от предвидливостта и благоразумието и в двете сравнявани култури.

Десет от 16-те английски пословици (63 %) и три от осемте български (38 %) са без образи, докато в останалите 6 английски (37 %) и 5 български пословици (62 %) се наблюдават твърде различни образи. В английските текстове те са унцията и фунта, с които се “измерва” предпазливостта, обесването, убиването на мухата и движението на плавателния съд покрай

морския бряг и далеч от бурята. Образите в българските пословици са бодливата шипка, в която човек се улавя, газенето на трева, в която може да се крият змии, рогатото животно, което “се боде” с “агата”, и хвърлянето на камък в рядката кал. Всички те отново означават същества, предмети и действия, взети от бита и ежедневието на обикновения човек.

В посланията на пословиците от тази група се наблюдават предимно сходства. И в английски и в български език предвидливостта и благоразумието се препоръчват като средства за предотвратяване на тежки загуби, беди и нещастия и като гаранция за оцеляването на човека в рискови ситуации. Една от английските пословици посочва, че дори и в малки дози, предпазливостта се равнява на много ум и остроумие. Посланията в българските пословици са следните: човек трябва да избягва контакт с лоши и твърдоглави хора, да не се конфронтира открито с тях и да не се заема с опасни и рисковани начинания. Общото послание на тази пословична група е, че човек сам трябва да се пази от беда, като вместо да демонстрира излишна смелост и дързост, реалистично преценява своята сила и силата на своя противник. Сигурността му следователно зависи не толкова от външните обстоятелства, колкото от самия него, от трезвата му преценка и от умението му да внимава и да се сдържа.

7. Пестеливостта (+) е на седма позиция в ранговия списък на английските положителни културеми. Тя се съдържа в **12 английски** и в **10 български** пословици за причина и следствие. Еквиваленти в тази група няма.

7. А. Аналози.

Пословицата “Waste not, want not” (Simp.) (Не разхищавай, не пилей, и нищо няма да ти липсва, няма да изпитваш нужда от нищо) е аналог на “Който спестява, не осиромашава” (Г.и К.), а изречението “Take care of the pence, and the pounds will take care of themselves” (Simp.) (Ти се грижи за пенитата, а лирите сами ще се погрижат за себе си), вариантът му “Look after the pence and the pounds will look after themselves” (Грижи се за пенитата и лирите сами ще се грижат за себе си) и синонимите им “Penny and penny laid up will be many” (DEP, Влах.) (Скътаните едно по едно пенита стават много), “A pin a day, a goat a year” (DEP, Влах.) (Една топлийка на ден и ето ти грош след година) с допълнителна културама **постоянството и упорството (+)**, “Little and often fills the purse” (DEP, Влах.) (Малко и често пълнят кесията) със същата допълнителна културама - **постоянството и упорството (+)** и “A penny saved is

a penny gained” (Бук.) (Спестеното пени е спечелено пени) с варианти “A penny saved is a penny earned” (Бук.) (Спестеното пени е добито пени) (Бук.) и “A penny saved is a penny got” (Бук.) (Спестеното пени е получено пени) (Бук.) са аналози на “Пази дребните пари, за да видиш едрите” (Е. О.), “От ситни парици стават жълтици” (БПП, Влах.), “Ако не би пестил, не би и събирал” (Г.и К.) и “Парицата грош ражда” (Влах.).

7. Б. Културемни паралели

В тази културемна група откриваме три английски и пет български пословици без съответствия в другия език.

Пословиците “Thrift is a great revenue” (Simp.) (Икономисването, пестеливостта са голяма печалба), “A penny more buys the whistle” (Бук.) (Още едно пени купува свирката) и “Every little helps” (Бук.) (Всяко малко помага) учат, че пестеливостта, икономичността и пастренето са източник на печалба, на възможност човек да се сдобие със желана вещь или да се доближи до целта си.

Пословиците “Не хвърляй коричката, за да има в торбичката” (Е. О.), “Който пази вехтите дрехи, спечелва новите” (Г.и К.), “За да имаш на старини, от младост туряй настрани” (Ген.), “Къса сметка, дълъг живот” (Е. О.) и синонимът ѝ “Къси сметки – дълъг живот, дълги сметки – къс живот” (Г.и К.) с допълнителна културама **охолството, разсипничеството, пилеенето (-)** разкриват други положителни следствия на пестеливостта – физическото оцеляване в тежки времена, сдобиването с нови дрехи или с други необходими вещи, спокойната старост и дългият живот.

В тази културемна група девет английски пословици (75 % от 12 текста) и 5 български (50 % от 10) имат аналози в другия език, а останалите 25 % английски пословици и 50 % български – нямат, т. е. българските пословици за ползата от икономисването и пестеливостта се характеризират с по-голямо своеобразие в сравнение с английските. Библейски съответствия за пословиците в тази група не бяха открити. Образните пословици са осем английски (67 % от 12) и пет български (50 % от 10). Образите в английските пословици са лирите, които “се грижат” за себе си, пенитата (монети с малка стойност), които се натрупват и стават много, топлийката, спестявана всеки ден, която на края на годината неусетно се превръща в грош (groat), на кесията, на спестеното пени, и на свирката, която допълнителното пени “купува”. Образите в българските пословици са дребните и едрите пари, “раждането” на

гроша от парицата, сухата коричка в торбичката и вехтите дрехи. Тези образни пословици учат, че когато човек не хвърля остатъците от храна, той има с какво да се нахрани, ако огладнее, а когато пази старите си дрехи, той спечелва нови. В друг, преносен план, чрез тези образи се внушава посланието човек да цени и пази малките и наглед излишни неща, което има, да не ги изхвърля, защото освен че могат да му потрябват, те могат и да привлекат други, нови и подобри. Безобразната английска пословица “Thrift is a great revenue” (Simp.) (Икономисването, пестеливостта са голяма печалба) внушава посланието човек да гледа на временните съзнателни лишения и икономии позитивно, като на източник на печалба. Българските безобразни пословици “Къса сметка, дълъг живот” (Е. О.) и “Къси сметки – дълъг живот, дълги сметки – къс живот” (Г.и К.) с помощта на антитеза внушават посланието за внимателното харчене и за малките разходи като източник на дълголетие. Друг извод в българските пословици е, че пестеливостта на млади години гарантира спокойни старини. Общото послание на пословиците в двата езика е, че е препоръчително човек да бъде пестелив, тъй като това ще му помогне да забогатее неусетно и без големи усилия. По този начин той ще придобие материална независимост и ще си осигури дълъг и спокоен живот.

На **осмо място** в английския високочестотен списък са две положителни културени – **причинността (+)** и **мълчанието (+)**.

8. 1. Причинността (+) е представена в **11 английски** и в **14 български** пословици. Пропозиционалното съдържание (повърхнинната структура) на всяка от пословиците в тази група представя природни явления или ситуации от ежедневието, при които връзката между едно явление, което става причина за поява на друго, е напълно ясна и очевидна. Всички пословици от тази група имат иносказателни значения, които можем да обобщим със следното изречение: всяка човешка постъпка и проява има своите последствия.

8. 1. А. Еквиваленти и аналози

Пословицата “There is no smoke without fire” (Ген.) (Няма дим без огън) е еквивалент на “Няма дим без огън” (Ген.) с вариант “Доде няма огън, дим се не пуши” (Г.и К.). В тези текстове е показана връзката между нещо, което се вижда – дима, който се издига в небето, и неговата причина - огъня, която не се вижда, но със сигурност съществува. Едно от иносказателните значения на тази

двойка пословични еквиваленти и в английски и в български език е: “Щом хората говорят за нещо, щом има слухове, със сигурност има и причина” (Ген.).

Пословицата “He who lies down with dogs, must rise up with fleas” (DEP, Влах.) (Който си ляга с кучета, става с бълхи) е еквивалент на “Който спи с куче, навъжда бълхи” (БНТ, Влах.) и на синонима ѝ “Който спи с куче, трябва да му търпи бълхите” (Г.и К.). Тази английска пословица е синоним на “He that touches pitch shall be defiled” (Cf. Apocrypha, Ecclesiasticus xiii.1 (AV) He that toucheth pitch, shall be defiled therewith. (Simp.)) (Който пипа катран, се оцапва) с вариант “You cannot touch pitch and not be defiled” (Ген.) (Не може да пипаш катран и да не се оцапаш) и с допълнителна култураема **лошите другари (-)** и аналог на “Който газе калта, ще се окаля” (Г.и К.) с вариант “Играеш ли с кал, ще се оцапаш” (Ген.). Пословицата “He that touches pitch shall be defiled” произлиза от следните стихове в Библията: “Whoever touches pitch gets dirty, and whoever associates with a proud man becomes like him”, Sir., 13: 1 (Нова Оксф. библ.) и “Който се до катран допира, ще се очерни, и който с горделив общува, като него ще стане”, Сир., 13: 1 (Бълг. библ.). Посланието на пословиците в този абзац е, че човек не бива да дружи с лоши хора, тъй като те ще го променят към лошо, той ще стане като тях.

8. 1. В. Културемни паралели

Делът на несъответствията, или паралелите, в тази група пословици е по-голям в сравнение с пословичните съответствия.

Пословицата “Whoever sows good seed shall have good corn” (Mied. 5) (Който сее добро семе, получава добро зърно) с допълнителни културемни **доброто дело (+)** и **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+)** няма съответствие в български език. Същото се отнася и за пословицата “If you play with fire, you get burnt” (Simp.) (Ако си играеш с огъня, се опарваш), в която, както посочват Симпсън и Спийк, изразът “play with fire” (играя си с огъня) означава “играя си с нещо потенциално опасно”. Поради тази причина те поставят тази пословица в тематична група, озаглавена “Риск и непредпазливост”. Със задаване на въпроса за установяване на културемата - “Какво утвърждава или отрича тази пословица? – се получава отговорът, че тя утвърждава пряката зависимост между постъпките на човека, особено ако са непредпазливи, и лошите резултати и последици от тях, което определя положителния знак на културемата. От гледна точка на своето послание обаче

тази пословица е предупреждение човек да избягва риска и да не предприема непредпазливи действия, което вероятно е и причината Симпсън и Спийк да я поставят в посочената тематична група.

Други пословици в тази група са “Those who play at bowls must expect to meet with rubbers” (Кун. (Онези, които играят на кегли, трябва да очакват препятствия, неудобства) с варианти “They who play at bowls must expect to meet with rubbers” (Кун.) (Тези, които играят на кегли, трябва да очакват препятствия и неудобства) и “Those who play at bowls must look out for rubbers” (Simp.) (Онези, които играят на кегли, трябва да внимават за препятствия и неудобства) със значение “Който предприема рисковани действия, трябва да очаква трудности, препятствия и изпитания”.

Пословиците “Whoever handles thorns shall prick his fingers” (Mied. 5) (Който хваща тръни, си убожда пръстите) и “Gather thistles, expect prickles” (Mied. 5) (Събираш ли тръни, убождаш си пръстите) също подчертават опасността от рискованите начинания.

В изречението “Който влезе в баня, неизпотен не излиза” (Г.и К.) посредством метафората “влизане в баня” се загатва за обвързването на човек с някакво начинание, свързано с тежки физически усилия. Малко по-различна идея се съдържа и в “Ако се оваляш в трици, ще те ядат свинете” (Г.и К.), където образът на човека, овалян в трици, подсказва за замесването му в нечестна, опасна и рискована ситуация с позорен, а може би и гибелен изход. Същата идея, но още по-силно изразена, се съдържа и в изречението “Който бърка в гюбрето, нему и вонят ръцете” (Г.и К.). Съществителното “гюбре” и глаголите “бърка” и “вонят” подсказват за нечистия, незаконен и неморален характер на начинанието, в което някой се е замесил, и за това, че той непременно ще бъде разобличен, че лошата истина за него, подобно на лошата миризма, която го издава, ще излезе наяве. По подобен начин, значението на “Който е ходил на воденица, все ще има брашно на калпака му” (Г.и К.) е “Който е правил нещо нередно, то ще проличи, ще излезе наяве, хората ще узнаят за него”.

Причинността в пословицата “Каквато примамка туриш, такава риба ще хванеш” (Г.и К) е между примамката, която рибарят слага, и рибата, която се улавя. С помощта на тази картина се представя връзката между средствата,

които човек дава, усилията, които влага за постигане на определена цел, и добрия или незадоволителен резултат от тях.

В пословицата “Ако не разбиеш калта, не стават кирпичи” (Г.и К.) с допълнителна културама **трудолюбието (+)** за внушаване на идеята за причинността по ясен и нагледен начин е използвана друга картина от бита на хората – правенето на кирпичи, при което е необходимо добре да се разбие калта .

В изречението “Ако идеш по пчелата, ще те отведе на меда; ако идеш по бръмбара, ще те отведе на боклука” (Г.и К.) с допълнителна културама **важността на личния избор (+)** простата очевидност на поведението на пчелата, символ на трудолюбието, реда и организираността, и на бръмбара, който олицетворява шума, суетата, нахалството и нечистотата, означава, че ако човек иска да спечели, той трябва да следва и да се сдружава с почтените, редовните и работливи хора и да страни от нечистите, глупавите и лошите.

В пословицата “Доде кучката не вирне опашка, песовете не тръгват подире ѝ” (Г.и К.) с допълнителна културама **вината на жената за невъздържаното сексуално поведение на мъжа (-)** се извинява мъжкото сексуално агресивно желание, като причината за него се търси в поведението на жената. Отблъскващите образи на кучката и песовете, привлечени от нея, допълнително внушават отрицателно отношение към интимните отношения при хората, принизявайки ги към груб животински нагон.

Английските пословици в тази водеща културемна група са **11**, а **българските** – малко повече, **14**. Само четири от английските пословици (36 % от 11) и шест от българските (43% от 14) имат съответствия в другия език, докато повечето - оседем английски (64 %) и осем български (57 %) – нямат съответствия. Това процентно съотношение означава, че идеята за причинността е представена по твърде различни начини в двата езика. Всички те обаче са или физически и природни закони, или примери от ежедневиия живот, които демонстрират съвсем очевидно как едно явление поражда друго. Тук пословици без образност няма. Образите в английските пословици са катранът, с който човек се оцапва, огънят и димът, кучето и бълхите, играта на кегли, тръните и убожданията от тях, сеитбата и растежа на посевите. В български език повтарящите се образи са два – на огъня и дима, и на кучето и бълхите. Други са оцапването с кал, триците и свинете, бъркането в торището

(гюбрето), потенето в банята, изцапването с брашно от воденицата, залагането на примамка за риба, пчелата и бръмбарът и поведението на кучката и кучетата. В тази група беше открита само една английска пословица със съответен стих в Библията, което говори за почти изцяло фолклорния характер на представата за причинността и у англичаните, и у българите. Общото послание на текстовете в тази група е, че човек трябва да мисли за последиците на всичко, което прави или възнамерява да прави, да избягва потенциално опасните хора и ситуации и да си дава сметка за резултата от собствения избор.

8. 2. Мълчанието (+) е втората култура на осма позиция в английски език. Тя е представена в **11 английски** и **10 български** пословици.

8. 2. А. Еквиваленти

Пословицата “Speech is silver, silence is golden” (DEP, Влах.) (Говоренето е сребро, мълчанието е злато) е еквивалент на “Думането сребро, мълчането злато” (Слав., Влах.), а “Silence is Wisdom, when speaking is Folly” (DEP, Влах.) (Мълчанието е мъдрост, а говоренето е глупост”) и “A still tongue makes a wise head” (Кун.) (Сдържан език – умна глава) са синоними на горната английска пословица и аналози на българската.

8. 2. Б. Аналози

Пословицата “He that guards his mouth keeps his life, but he that opens wide his lips shall have destruction” (Prov. 13: 3, Mied. 1) (Който пази устата си, запазва живота си, а който широко отваря устните си, ще бъде унищожен), чийто съответен стих в Библията е “Those who guard their mouths preserve their lives, those who open wide their lips, come to ruin”, Prov. 13: 3 (Нова Оксф. библ.), “He that keepeth his mouth keepeth his life: but he that openeth wide his lips shall have destruction”, Prov. 13: 3 (Авт. библ.) и “Който пази устата си, той варди душата си; а който широко разтваря устата си, горко нему”, Притч. 13: 3 (Бълг. библ.), е аналог на българската пословица “Който си пази устата, си пази душата” (Г.и К.). Тези текстове отправят предупреждението човек да бъде крайно критичен и внимателен към собствената си реч и да помни, че мълчанието запазва душата му, докато обратното, неразумната реч води до разруха и смърт. Подобно послание за въздържание в говоренето, макар и не с толкова тежко предупреждение, отправя и английската пословица “Even a fish would’t get in trouble if he kept his mouth shut” (Mied.) (Ако си държеше устата затворена, дори

и една риба не би попаднала в беда), която е аналог на българското изречение “Вързан език, здрава глава” (Е. О.).

8. 3. В. Културемни паралели

Хуморът в “A close mouth catches no flies” (Бук.) и във варианта ѝ “A shut mouth catches no flies” (Simp.) (В затворена уста мухи не влизат) спомага картинно и остроумно да се предаде значението им: “Мълчанието, дискретността и сдържаността спестяват на човек досадни неприятности”.

Мълчание и въздържаност в речта се препоръчва и в популярната пословица “Least said, soonest mended” (Бук.) (Най-малко казано, най-скоро поправено) с варианти “Least said is soonest mended” (Бук.), (Най-малко казаното е най-скоро поправено), “The least said, the soonest mended” (Бук.) и “Least said is soon amended” (Бук.). Тези текстове съветват човек да се въздържа от говорене в критични ситуации, за да ги поправи по-бързо.

Пословицата “От мълчание глава не боли” (Г.и К.)” със значение “Мълчанието е за предпочитане пред говоренето” отново препоръчва въздържание в говоренето, а “Който мъдро мълчи, той умно говори” (Г.и К.) със синоним “Който повече мълчи, по-хубава дума ще каже” (Г.и К.) още по-силно внушават това послание. Оксимороните “мълча мъдро” и “който мълчи, той по-хубава дума ще каже” подчертават голямото превъзходство на мълчанието пред говоренето като средство за внушение и убеждаване.

Други положителни следствия от мълчанието се утвърждават в пословиците с оксиморони “Кога малко думаш, по-много чуваш” (Г.и К.), “Искаш ли думата да ти се чува, малко говори” (Е. О.), както и в “Мълчанието всичко надвива” (Г.и К.) и “Който работи и мълчи, повече работа свършва” (Г.и К.).

От **11** английски пословици за мълчанието пет (45 %) имат съответствия в български език, а от **10** български само три (27 %) имат съответствия в английски език. Останалите 55 % и 63 % от английските и от българските пословици в тази група са без съответствия в другия език. Тези числови стойности характеризират относително по-голямото своеобразие в представата на българите за ползата от мълчанието в сравнение с тази на англичаните. В групата на съответствията е библейската пословица, чието послание е човек да се въздържа от говорене, за да си запази живота (за английски език) и душата (за български). Седем от английските пословици (64 %) са образни; докато българските образни текстове са четири (36 %). В една двойка образни

пословици говоренето и мълчанието се сравняват с благородни и скъпи метали – среброто и златото, като по този начин нагледно се подчертава по-високата стойност на мълчанието. Други два образа в английските пословици са рибата, която, привлечена от стръвта, се хваща на въдицата, и затворената уста, в която “не могат да влязат мухи”, като мухите от своя страна са образ на бедите и неприятностите, които човек сам си причинява с невъздържаното си говорене. В българските пословици подобна идея се изразява с образа на “вързания език”, който предпазва главата от счупване (“здрава глава”), с персонифицираното мълчание, което всичко “надвива”, т. е. преодолява, побеждава и надмогва, с “главата”, която “не боли”, с преносно значение “за човека е добре, ако мълчи. В три английски пословици се посочва, че ако в тежка ситуация човек замълчи и не коментира станалото, то от само себе си лесно ще се поправи. В български език посланията са още по-разнообразни: мълчаливият чува и научава повече от бърбивия, “думите” на мълчаливия, т. е. неизказаното, което се подразбира, имат повече тежест от изреченото; мълчаливият човек успява да свърши повече работа от говорещия; с мълчание човек преодолява много трудности и неприятности. Общото послание на цялата културемна група е, че мълчанието дава на човека сила и богатство, то е гаранция за сигурност; то предпазва човека от беди и неприятности и му помага да си опази живота и душата. Ползата от мълчанието е много голяма и то е за предпочитане пред говоренето.

9. Последната високочестотна културема в английския списък е **трудолюбието (+)**. Тя е представена в **10 английски** и в **33 български** пословици. Те са групирани само като аналози и културемни паралели. Еквиваленти няма.

9. А. Аналози

Пословицата “Diligence is the mother of good luck” (Кун.) (Усърдието е майка на късмета), вариантът ѝ “Diligence is the mother of success” (Кун.) (Трудолюбието, усърдието и старанието са майка на успеха), синонимите ѝ “Elbow grease gives the best polish” (Лакътното масло дава най-добър блясък) със значение според А. Куни “Непрестанният, неуморният труд е залог за успех; с търпение и труд всичко се постига” (Кун.) и “In all labor there is profit” (Prov. 14: 23, Mied. 1) (Всеки труд носи печалба) със съответствия в Библията “In all toil there is profit but mere talk leads only to poverty” (Нова Оксф. библ.), “In

all labour there is profit: but the talk of the lips tendeth only to penury”, Prov. 14: 23 (Авт. библ.) и “От всеки труд има печалба, а от празнословие само вреда” (Бълг. библ.) са аналози на “Който е работен, ще бъде и имотен” (Г.и К.), “Който се труди, не губи” (Г.и К.), “С труд и постоянство всичко се постига “ (Г.и К.) с допълнителна култураема **постоянството (+)**, “Като се трудиш, ще спечелиш, като се бориш, ще победиш” (Е.О.) с допълнителна култураема **борбата (+)**, “Без труд и пот няма добър живот” (Е.О.), “Без мъка няма сполука” (Е. О.), “Няма добро без пот” (Г.и К.) и на “Без захмет (*тур.*, труд (Слав.)) не се яде мед” (Г.и К.). Последните четири пословични изречения съдържат отрицателни форми и частици (няма, без, не), но независимо от това те утвърждават труда и положителния резултат от него.

Пословицата “He that toils his land shall be rewarded with bread” (Prov. 12: 11, Mied. 1), чийто съответни стихове в Библията са “Those who till their land will have plenty of food, but those who follow worthless pursuits have no sense”, Prov. 12: 11 (Нова Оксф. библ.), “He that tilleth his land shall be satisfied with bread: but he that followeth vain persons is void of understanding”, Prov. 12: 11 (Авт. библ.) и “Който работи земята си, ще се насища с хляб, а който върви по стъпките на безделниците, е малоумен (Комуто е драго да губи време, той ще остави в къщата си безчестие), Притч. 12: 11 (Бълг. библ.) заедно със синонимите “Plow deep while sluggards sleep, and you will have corn to sell and to keep” (Mied. 5) (Ори дълбоко, докато лентяите спят, и ще имаш зърно и за продан, и за себе си) и “You must sow ere you reap” (Pr., Влах.) (Трябва да посееш преди да пожънеш) са аналози на “Който е посял, ще пожъне, който е посадил, ще бере” (Е. О.), “Ако не посееш, няма да пожънеш” (Е. О.) с вариант “Ако не посееш нещо, няма да ожънеш нищо” (Г.и К.), на “Докато не хвърлиш в нивата, не никне” (Г.и К.), “Кой лежи, той тъжи, кой оре, той добре” с допълнителна култураема **мързелът (-)**, “Който е копал лозето, той ще яде гроздето” (Г.и К.) и на “Комуто лозето е прекопано, той ще има бъчва с вино” (Г.и К.). И в тази подгрупа текстове изреченията с отрицателни форми (не, няма) утвърждават трудолюбието и положителните следствия от него.

Пословицата “The sleep of a labouring man is sweet” (Eccles. 5: 12, Mied. 1) (Сънят на трудеция се човек е сладък) със съответни стихове в Библията “Sweet is the sleep of labourers, whether they eat little or much; but the surfeit of the rich will not let them sleep”, Eccles. 5: 12 (Нова Оксф. библ.), “The sleep of a

labouring man is sweet, whether he eat little or much: but the abundance of the rich will not suffer him to sleep”, Eccles. 5: 12 (Авт. библ.) и “Сладък е сънят за оногова, който се труди, - ял той малко, или много; ала преяждането не дава на богатия да заспи”, Екл. 5: 11 (Бълг. библ.) е аналог на “Без труд почивката не е сладка” (Г.и К.), пословица с отрицателна форма на сказуемото, но също утвърждаваща труда.

9. Б. Културемни паралели

В тази група културемните паралели преобладават, като 19-те български текста са със 17 повече от двата английски.

Значението на английската пословица “Get thy spindle and thy distaff ready, and God will send thee flax” (DEP, Влах.) (Пригответи си хурката и вретеното и Бог ще ти прати ленено влакно за предене) е, че Бог помага на инициативния и трудолюбив човек.

В пословицата “It is not work that kills, but worry” (Simp.) (Не работата убива, а тревогите и безпокойството) с допълнителна културама **грижите, тревогите, неприятностите (-)** обичайното схващане, че трудът вреди на човека, се противопоставя на идеята, че истинският враг на човека е не работата и усилието, а грижите, неприятностите и тревогите.

Две български пословици - “Трудът е здраве и живот” (Г.и К.) и “Занаят не тегли глад” (Г.и К.) – учат, че животът и прехраната на трудолюбивия човек са осигурени, а в “Работата на ум учи” (Г.и К.) се утвърждава придобиването на разум и знания като следствие от труда. Изречението “Работата краси човека, а мързелът го грози” (Г.и К.) с допълнителна културама **мързелът (-)** внушава, че трудолюбието прави човек да изглежда по-красив.

Пословицата “Който се мъчи, той се и пъчи” (Г.и К.) с преносни значения на “мъча се” – “трудя се” - и “пъча се” – “гордея се” - означава “Който полага усилия, той има право да се гордее”. Подобно е значението и на пословицата “Който шъта в двора, той играе на сбора” (Г.и К.): “Който се труди, той има право да се весели”.

Два български текста - “Който работи честно, ще живее по-лесно” (Г.и К.) и “Работата на работливия е по-сполучлива от тая на мързеливия” (Е. О.). - внушават посланието за трудолюбието като сигурен път към по-лек живот, а изречението “Деня трябва да го купим, та да го живеем” (Г.и К.) утвърждава същата причинно-следствената връзка - между вложените усилия

(“купуването”) и техния пряк резултат, добрия живот, на който трудолюбивият човек заслужено се радва. Употребата на модалния глагол “трябва” придава императивно звучене на посланието в последната пословица.

В пословицата “Колко мъки вижда хурката, дор напълни вретеното” (Г.и К.) с образа на хурката, която се “мъчи”, т. е. труди, за да “напълни вретеното”, се внушава идеята за труда и усилията, които са нужни, за да се изпълни докрай започнатата работа, а “Който се цапа, той лапа” (Г.и К.) със значение “Който работи усилено, който не се щади, не отбягва тежкия труд, свързан с неприятни страни като изцапване и пр., той си осигурява достатъчно храна” внушава посланието, че за да заслужи прехраната си, човек трябва да е готов на много труд и усилия.

Пословицата “Както ръчица пипала, тъй гърбица носила” (Г.и К.) означава “Каквото човек сам си изработи, това ще притежава”. Като използва факт от бита на хората през епохата, когато домакинствата сами са приготвяли тъканите и облеклото за всички членове на семейството, тази пословица картинно представя причинно-следствената връзка между труда на човека и неговото материално благополучие. По подобен начин пословицата “Сиромашията се бои да влезе у работлива жена” (Г.и К.) е свидетелство за голямото значение, което домашният труд е имал за благосъстоянието на семейството. С персонифицирания образ на сиромашията, която “не смее да влезе” в дома на работната жена, се предава и идеята, че в епохата, когато е била създадена тази пословица, жената с труда си е била в състояние да осигурява добър жизнен стандарт за всички в дома, че тя е носела отговорност за материалното състояние на своето семейство.

Значението на пословиците “Ако не разбиеш калта, не стават кирпичи” (Г.и К.) с допълнителна културама **причинността (+)** и на “Суха пола риба не яде, а мокра” (Г.и К.) със синоними “Без мокри гащи раци се не хващат” (Г.и К.) и “Мокрите гащи ядат риба, а сухите ядат пиперки” (Г.и К.) е, че за да получи нещо необходимо, човек трябва да положи съответните усилия, без да се жали и щади.

Пословицата “Искаш ли голяма лъжица, вземи и голяма лопата” (Г.и К.) със значение “Ако човек иска да яде много, трябва първо да работи много” отправя своето послание към лакомниците, а “Ако си пчела да носиш мед, идвай и

занапред, ако ли си търтей да го ядеш, върви където щеш” (Г.и К.) учи, че трудолюбивият човек е навсякъде добре дошъл, а готованецът е нежелан.

В тази културемна група числовите стойности на английските (10) и българските (35) пословици са знак за голямата разлика в отношението към труда, изразено в двете пословични системи. Съвсем очевидно е, че в българската култура трудолюбието е една от най-основните ценности, докато в английската то е на десето място в списъка на водещите култури. По отношението на зоните на съответствие и несъответствие се очертава следната картина. Осем от десетте английски пословици (80 %) имат български съответствия и 16 от българските (46 %) имат английски съответствия, докато останалите две английски (20 %) и 19 български (54 %) пословици нямат съответствия в другия език. Това означава, че представата за ползата от трудолюбието на англичаните в преобладаващата си част се покрива с тази на българите, докато обратното не е вярно в същата степен. В английски език има две библейски пословици за трудолюбието (20 % от 10), а в български – нито една.

С изключение на една английска пословица, “In all labor there is profit” (Prov. 14: 23, Mied. 1) (Всеки труд носи печалба), останалите 9 (90 % от 10) са образни. При българските образните пословици също преобладават – 25 (71 %) спрямо 10 (29 %). Образите, които се повтарят в двата езика, са хурката и вретеното, оранта, сеитбата и жътвата. В английски език образи без съответствия са лепеното влакно, което Бог праща на трудолюбивия човек, и концептуалният образ “лакътно масло”, което най-добре “излъсква”. Този образ е взет от известния в миналото шеговит обичай в Англия новите и неопитни чираци да ги пращат за т. нар. “лакътно масло” (Room). В българските пословици образите без съответствия в английски език са много повече: саденето и брането на плодове, копането на лозето, гроздето, бъчвите с вино, шетането из двора, играта на сбора, приготвянето на домашно платно и на дрехи от него, лопатата и лъжицата, ловенето на риба и раци, измокрянето на дрехите в реката (вира), сухите гащи и яденето на пиперки, меда, пчелата и търтея. Както и в останалите пословици, всички те отново са взети от бита на обикновените хора. Посланията в пословиците на английски език без съответствия в български са, че в резултат на трудолюбието си човек има късмет, свършен е в работата си, има достатъчно храна, сънят му е спокоен и

Бог му праща това, от което се нуждае. В българските пословици посланията без съответствия са няколко: трудът гарантира здравето и живота на човека; работливият човек почива пълноценно; работата развива ума и краси човека; работливият и честен човек живее лесно и е желан, обичан и уважаван от другите; работата му е спорна и сполучлива, той сам си “купува деня”, който живее; работливата жена осигурява добър живот за семейството си. Повтарящото се в двата езика общо послание е, че трудолюбието е изключително полезно и ценно качество, гарантиращо материално благополучие и достоен живот на човека.

Б. Водещи български положителни култури

1. Първата високочестотна културама и в българския и в английския списък е **подобие (+)**. Тя е представена в **77 български** и **58 английски** пословици за причина и следствие (вж. А. 1.).

2. На второ място по семантична плътност в българския списък е културемата **възвръщаемостта на делата върху извършителя им (+)**. Тя е представена в **59 български** и в **29 английски** пословици. Същата културама е на второ място и в английския списък по-горе (вж. А. 2.).

3. Третата българска високочестотна културама е **трудолюбието (+)**. Тя е представена в **35 български** и в **10 английски** пословици. В списъка на английските високочестотни културими тя е на десето – последно - място (вж. А. 9.).

4. Четвъртата положителна културама с висока семантична плътност в българските пословици за причина и следствие е **страданието и неудачите (+)**. В **български** език тя е представена в **33** пословици, а в **английски** – в **25**. Тя е на трето място и в двата рангови списъка (вж. А. 3. 1.).

5. Петата положителна културама в българския рангов списък, представена в голям брой английски и български пословици, е **доброто (+)** – в **28 български** и в **25 английски** текста. Тя е на трето място и в английския списък (вж. А. 3. 2.).

6. 1. **Едната от двете** шести по ранг български положителни културими е **умът (+)**. Тя се съдържа в **27 български** и само в **4 английски** пословици. Тази културама липсва в английския рангов списък с водещи културими.

Еквиваленти няма. Освен четири аналога, всички останали български пословици в тази група нямат съответствия, т. е. те са културемни паралели.

6. 1. А. Аналози

Пословицата “Умният от половин дума разбира” (Ген.) и синонимът ѝ “На умния само му подсвирни и той вече мисли”, в които са използвани литотите “половин дума” и “само му подсвирни”, са аналози на “A word is enough to the wise” (Бук.) (Една дума е достатъчна на умния) и на варианта ѝ “A word to the wise” (Бук.) (Една дума на умния). В тези два текста имплицитно се съдържа идеята, че умният човек няма нужда дълго да бъде убеждаван, за да помогне бързо за решаване на някаква трудна ситуация и затова на него винаги може да се разчита. Оттам и посланието - “Можеш да разчиташ на умен човек”.

6. 1. Б. Културемни паралели

В пословицата “В добра глава – сто ръце” (Е. О.) с вариант “В умна глава – сто ръце” (Г.и К.) е използвана хипербола (“сто ръце”). Значението на пословицата е, че за умния човек невъзможна работа няма, той е изключително изобретателен, находчив и работоспособен, а посланието е: “Бъди умен, за да успяваш”.

Значението на пословицата “Драм памет струва кантар сила” (Г.и К.) с вариант “Един грам памет чини сто оки сила” (Е. О.), на “Един грам ум надвива на сто оки сила” (Е. О.) с вариант “Един грам ум надвива на сто оки разум” (Е. О.) и синоними “По-добре драм памет, а не хиляда оки сила” (Г.и К.) и “Драм памет струва кантар сила” (Г.и К.), както и на “Силом заек се не лови, ами с колай” (Слав., Влах.) и на синонима ѝ “Човек с хитрост сдържа лъв, а със сила и щурец не може да улови” (БПП, Влах.) е, че умът превъзхожда многократно физическата сила. Същата идея се съдържа и в друга пословица с хипербола - “Силният с тялото си побеждава един, а с ума си хиляда” (Е. О.).

Други български пословици, които внушават силата и значението на ума, са “Умният навсякъде си изкарва хляба” (Г.и К.) и синонимът ѝ “Умният и насън си изкарва хляба” (Г.и К.). С хиперболата във втората пословица се подчертава изключителната изобретателност на умния човек, която му помага да оцелее във всякакви условия.

В изречението “Учен до прага, а умен до века” (Г.и К.), където отново е използвана хипербола – “до века” със значение “винаги, вечно” - се противопоставят придобитото, наученото знание и вроденият ум, като се

подчертава превъзходството на ума, а в “Мъдрият се готви отнапред за всякога” (Ген.) се изтъкват други типични качества на разумния човек – планирането на действията, целепоставеността, предвидливостта. Хиперболи са използвани и в “По-добре в пъкъла с умните, отколкото в рая с лудите” (Г.и К.) с допълнителна културама **глупостта и безумието (-)** и в синонима ѝ “По-добре с мъдрия да плачеш, а не с лудия да се смееш” (Г.и К.) със същата допълнителна културама – **глупостта и безумието (-)**. Тези пословици подчертават голямото превъзходство на умния човек пред “лудия”, т. е. глупавия и безумния, дори и когато той е поставен в много тежки условия (срв. „в пъкъла”).

Изречението “Служи на умния, да заповядваш на глупавия” (Г.и К.) препоръчва човек да се постави в подчинение на умния и разумния човек, за да може той самият след време да заповядва на глупавия.

В друга известна българска пословица, “По дрехите посрещат, по ума изпращат” (Ген.), се подчертава превъзходството на ума пред облеклото и външността. Тази пословица съветва човек да не държи толкова много на външността си, а повече на ума. Същата идея се съдържа и в “Не хвали ми хубост, а ум” (Г.и К.).

“Който има ума, има и дума” (Г.и К.) е пословица за връзката между ума и речта на човека. Умният човек се изразява добре и точно, той е красноречив и убедителен.

Пословицата “Всички хора са хора, ама умните са по-хора” (Г.и К.) характеризира ума като най-същностно качество на човека, а “Колкото си по-умен, толкова си по-добър” (Г.и К.) го отъждествява с добротата.

“Безумният обезумява и другите, а умният ги вразумява” (Г.и К.) с допълнителната културама **глупостта и безумието (-)** е пословица за положителното влияние на умния човек върху околните, а в изречението “На простака до пояс, а умният сух минал” (Г.и К.) с допълнителната културама **глупостта и безумието (-)** с помощта на образа “преброждане на река” изключителната находчивост на умния се противопоставя на неуспешното справяне с обстоятелствата от неразумния човек, за когото е използвана дума с презрителна конотация - “простак”.

Пословицата “Простакът я протака, а умният я свършва” (Г.и К.) с допълнителна културама **глупостта и безумието (-)** отново противопоставя

умния на глупавия (“простака”) по друг признак - свършване на работа (местоимението “я” в пословичното изречение означава “работа, дело, начинание, задача”). Според тази пословица докато неразумният човек отлага и протака изпълнението на дадена задача, умният с присъщата си енергичност, организираност и бързина навреме и без колебания свършва започнатото дело.

Английските пословици от тази културемна група, за които не бяха идентифицирани български съответствия, са само две. Пословицата “Great wits jump” (Големите умове, умните хора си приличат, мислят еднакво, стигат до едни и същи убеждения (Simp.) с буквален превод: “Големите умове скачат”) характеризира великите мислители като хора, които бързо стигат до едни и същи идеи и изводи и така леко общуват помежду си, а във “Fools make feasts and wise men eat them” (Бук.) (Глупците приготвят угощенията, а умните [идват и] изяждат храната) с допълнителна култураема **глупостта и безумието (-)** се противопоставят напразните усилия на глупавите хора, които не могат да се възползват от резултата на своя труд, на практичността на умните хора, които, напротив, успяват да се насладят на приготвеното от други.

Големите числови разлики в броя на пословиците от изследваната група – **27** спрямо **4** - означават, че в българската пословична система умът се смята за изключително ценно качество, докато в английската той няма такава стойност. Две от българските пословици (7 % от 27) и две от английските (50 % от 4) имат съответствия в другия език, докато останалите 25 български (93 %) и 2 (50 %) английски нямат. По-голямата част от българските пословици в тази група – 15 текста (56 % от 27) и две от четирите английски пословици са образни, докато останалите 44 % и 50 % от текстовете с без образи. Образността в българските текстове е изключително богата. В тях е използван слуховият образ на подсвирването, визуалните образи на главата и ръцете, концептуалните образи грам памет”, “сто очи сила” и др., образи на животни - заек, лъв, щуреца, образът на хляба и прага, на пъкъла и рая, на плача и смеха, на посрещането и изпращането, на изкарването на хляба “насън” и на преброждането на вода “до пояс”, при което умният остава “сух”. В двата английски културемни паралела образите са “скачащите” умове и приготвянето на угощенията от едни и изяждането на храната от други.

Пословици с библейски произход в тази група няма. Посланията са твърде различни. В български език специфични послания са човек да се стреми да

бъде умен и да общува с разумни и умни хора, тъй като умният човек е изключително адаптивен и способен да се справи и с най-големи трудности в живота; той е много добър партньор, има положително влияние върху останалите и е желан другар в трудно време. В английски език е подчертана способността на умните хора да се привличат и общуват с лекота, както и тяхната практичност, която се изразява в това, че те се ползват от труда на глупавите. Общото послание в двойката аналози е, че не са нужни много усилия умният човек да разбере нещо, или да бъде убеден в нещо, същността на нещата му е ясна, той разбира от малко думи, общуването с него е леко и безпроблемно и на него винаги може да се разчита.

6. 2. На **другата от двете шести позиции** в списъка с български водещи култури е **постоянството и упорството (+)**. Тя се съдържа в **27 български и в 18 английски** пословици. В английския рангов списък тя е пета поред (вж. А. 5.).

7. На седмо място в българския високочестотен списък с положителни култури е **парите и богатството (+)**, представена в **21 български и 23 английски** текста. Тази култура е на четвърта позиция в английския рангов списък (вж. т. А. 4. 2.).

8. Културемата **истинските стойности (+)** е на **осмо** място в българския списък и липсва в английския списък с водещи култури. Тя е представена в **18 български и 7 английски** пословици, между които не бяха открити еквиваленти. По-долу представяме аналозите и културемните паралели.

8. А. Аналози

Пословицата “Добрата стока сама се хвали” (Г. и К.) е аналог на “Good wine needs no bush” (Доброто вино няма нужда от клонка, т. е. от реклама). Както посочват Ейдриън Руум и А. Кунин (Room; Кун.), тази пословица отразява стария обичай, практикуван в Англия през 15-ти в. и след него, на вратата на кръчмите да се окачват бръшлянови клонки като символ на Бакхус, бога на виното.

Пословицата “Златото у кал да падне, пак е злато” (Е. О.) има английски аналог, “A diamond is valuable, though it lie on a dunghill” (DEP, Влах.) (Диамантът е ценен, дори и да лежи в торището). В тази двойка текстове контрастните образи на калта и падналото в нея злато и на диаманта и купчината оборска тор, в която той лежи, внушават идеята за силата, ненакърнимостта, чистотата

и красотата на истинските стойности и на хората, които ги притежават, независимо от лошите или унижителни обстоятелства, в които те попадат. Синоними на “Златото у кал да падне, пак е злато” (Е. О.) и други аналози на “A diamond is valuable, though it lie on a dunghill” (DEP, Влах.) са пословицата “Златото ръжда не лови” (Е. О.) и нейните варианти “Златото го ръжда не яде” (Е. О.), “Старо злато ръжда не лови” (Г.и К.) и “Чисто сребро ръжда го не хваща” (Г.и К.), както и “Слънцето грее и в калта, ала се не каля” (Г.и К.) със синоними “Пчелата ходи и в калта, ама мед бере” (Г.и К.) и “Чистият пясък кал не става” (Г.и К.). Във всички тези пословици с помощта на различни образи се подчертава непреходният характер на истинските стойности и качества, тяхната независимост от външните условия.

8. Б. Културемни паралели

Пословицата “Дялан камък на пътя не остава” (Г.и К.) и нейният вариант “Делан камък на път не се оставя” (Е. О.) допълват основната култура с идеята, че стойностните хора непременно биват открити и оценени по достойнство, че те никога не остават незабелязани и неизползвани, а изречението “Който е добър и под стари дрехи се познава” (Е. О.) и синонимите му, “Хубава булка и под вехто було е хубава” (Слав., Влах.), “Хубав кон и на яслите се продава” (Слав., Влах.), “Хубав кон и под съдран чул се познава” (БТР, Влах.) и “Добър вол и в село се продава” (Г.и К.), внушават идеята за голямото превъзходство на истинските вътрешни качества и стойности над външните.

В изречението “На чисто лице малко вода трябва” (Г.и К.) отново се утвърждава значението, което истинските стойности, изразени с образите “чисто лице” и “малко вода [му] трябва” [за измиване], имат за човека. Първият образ предизвиква асоциации с чистата съвест. Значението на пословицата е “Морално чистият човек не се нуждае от доводи и оправдания”, а посланието ѝ - “Бъди чист и ще ти бъде добре, леко”.

Значението на последната българска пословица в тази група, “Медена пита и еничарина подслажда” (Г.и К.), е, че хубавите и стойностни неща имат благотворно въздействие дори върху най-опасен и зъл враг, а посланието ѝ е “Давай стойностни неща на врага си, за да го предразположиш”.

Тълкуването на Ейдриън Руум на Шекспировата пословица “A rose by any other name would smell as sweet” (Каквото и да е името на розата, тя все така ще

ухае), което приемаме тук, е “Името на човека няма особена стойност, тъй като не засяга истинските му качества” (Room). Това тълкувание е свързано с факта, че розата, която е национален символ на Англия (Шиърин, Сиит и Уайт, 1992: 1), в английската култура също така се смята за символ на истинските достойнства на човека, на неговото благородство. Посланието на пословицата следователно е: “Забелязвай и цени истинските достойнства на човека, независимо от общественото му положение, например неговото име, род, ранг и пр.”. Тази английска пословица следователно не е аналог на българската “Дълбока вода брод няма, хубава мома род няма” (Г.и К.), макар и да има известно сходство в смисъла им, тъй като освен в значенията и посланията, различия има и в културемите им; културемата на последната е **хубостта, красотата на жената (+)**, а не **истинските** [човешки, т. е. общи за мъжа и жената] **стойности (+)**.

Значението на пословицата “A rose becomes more beautiful between two thorns” (Mied. 5) (Между два тръна розата става още по-красива) е следното: „Стойностните хора стават още по-ценни, когато са в обкръжението на недостойни хора”. Причинно-следствената връзка в тази както и в други пословици, които са обект на настоящия анализ, съществува в двата варианта, описани в Увода. Първият се изразява с изречението по-горе, а вторият е съчетание от две логически структури, „обект и свойство” (стойностният човек и неговите положителни качества) и „причина и следствие” (лошото обкръжение като причина на това, достойнствата на стойностния човек да изпъкнат още по-ярко, което е следствие на тази причина). За конкретния анализ тук се интересуваме от първото значение по-горе, според което причината, това е стойността на достойния човек, а следствието – нейната ненакърнимост в лоши условия (например обкръжение на недостойни хора).

В пословицата “A good anvil does not fear the hammer” (Кун.) (Добрата наковалня не се страхува от чука) се подчертават стоицизмът и устойчивостта на стойностните хора, способността им да понасят страданията и ударите на съдбата, без да се огъват. Подобен смисъл откриваме и в “If you beat spice, it will smell the sweetest” (Mied. 5) (Когато разбиваш подправките, те ухаят още по-силно) и “The harder the wind, the deeper the oak becomes rooted” (Mied. 5) (Колкото по-силен е вятърът, толкова по-дълбоко се забиват корените на дъба) – и двете с допълнителна културема **страданието и неудачите (+)**. Преносното

значение на трите текста е, че вместо да сломяват стойностните хора, трудностите ги укрепват и закаляват и ги правят още по-силни.

Както видяхме, **българските** пословици с културема **истинските стойности (+)** са два и половина пъти повече от **английските** – **18** спрямо **7**, което е белег за много по-голямата културна значимост на идеята за истинските стойности в българската пословична система. Девет български и две английски пословици (съответно 50 % от 18 и 28 % от 7 текста) имат съответствия в другия език, докато половината български и пет от английските (72 %) нямат. Тези числови стойности отново потвърждават своеобразието в начините, по които е предадена идеята за истинските стойности в двете сравнявани култури. Това се отнася с по-голяма сила за текстовете на английски език. Библейски съответствия на пословиците в тази група не бяха открити, което свидетелства за изцяло фолклорната основа на тази представа. Пословиците без образност в тази група няма. За изразяване на абстрактното понятие “истински стойности” и в английския и в българския език се използва богата гама от образи – за английски език те са конят, виното, розата, диамантът, чукът и наковалнята, ухаещите подправки, дъбът, а за български – отново конят, добрият вол, златото и среброто, дяланият камък, хубавата булка, чистото лице, слънцето и калта, пчелата, чистия пясък, медената пита и еничарина. Само образът на хубавия кон се повтаря в двата езика, а останалите образи са специфични, което е още едно свидетелство за твърде големи различия в представата за истинските стойности в английската и в българската култура. Сам по себе си всеки един от тези образи обаче обозначава същности (предмети, лица, качества), които са особено важни и ценни в съответната култура. Общите свойства на тези същности са тяхната красота, полезност и функционалност, тяхната устойчивост и непроменяемост, които при неблагоприятни условия ги правят още по-силни и ненакърними. Общото послание на тази група пословици е, че човек трябва непременно да се стреми да изгражда у себе си непреходни стойности, тъй като те му дават много голяма вътрешна сила и устойчивост и му помагат да постигне удачен, успешен, добър и справедлив живот.

9. Деветата високочестотна положителна българска културема е **знанието и учението (+)**, представена в **16 български** и в **4 английски** текста.

9. А. Аналози

Пословицата “Книжовните са по-мъжовни” (Е. О.) е аналог на “Knowledge is power” (Prov. 24: 5, Mied. 1) (Знанието е сила), чийто пълни текстове в осъвременената и в старата английска Библия са съответно “Wise warriors are mightier than strong ones, and those who have knowledge than those who have strength”, Prov. 24: 5 (Нова Оксф. библ.) (Разумните войни са по-мощни от силните и имащите знание повече от тези, които имат сила), “A wise man is strong; yea, a man of knowledge increases strength”, Prov. 24: 5 (Авт. библ.) (Мъдрият е силен, да, човекът със знания укрепва мощта си) и “Мъдър човек е силен и разумен човек укрепва силата си”, Притч. 24: 5, (Бълг. библ.).

9. Б. Културемни паралели

С изключение на горните примери, всички останали пословици в тази група са културемни паралели.

Пословиците “Учението е трудно, ама и благополучно” (Е. О.) и “Здраво учил, та много спечелил” (Е. О.), “Който се учи, той ще сполучи” (Г.и К.) и “Като се учиш на младини, ще ти бъде от полза и до старини” (Е. О.) подчертават голямата ползата от ученето за човека. Тя се изразява в добро общо състояние, благополучие, успех и печалба и спокойна старост.

Изреченията “На учен кон юзда не трябва” (Ген.) и “Учената маймуна не ще тояга” (Е. О.) посочват липсата на принуда и ограничения за учения и знаещия човек, самостоятелността, свободата и доверието, на които той се радва.

С помощта на израза “бера душа”, който означава “близко съм до смъртта”, пословицата “Бери ум, да не береш душа” (Е. О.) предупреждава, че човек трябва да трупа знания, ако иска да оцелее, да живее добре и да си спести големи тревоги и нещастия. Друга българска пословица, “Учи се от мал, като остарееш да не ти е жал” (Е. О.), отправя подобно предупреждение, като подчертава, че ученето на млади години ще опази човека от големи неприятности и страдания на старини.

В пословицата “Кой знае, знае, кой не знае, трева пасе” (Г.и К.) с допълнителна културама **невежеството** (-) знаещият човек е противопоставен на незнаещия. Изразът “трева пасе” означава “много е глупав, наивен, всеки може да го излъже и измами”. От противопоставянето се подразбира, че ученият и знаещият човек е в много по-добра и изгодна позиция от невежия.

Пословицата “Книга кой знае с четири очи е” (Е. О.) и вариантите ѝ “Който знае книга, той има четири очи” (Г.и К.) и “Учението е двои очи” (Е. О.)

подчертават древната връзка между знанието и зрението, виждането. В тази пословица знаещият човек е представен като зрящ, т. е. виждащ същността на нещата.

Пословицата “Книгата е най-хубавото богатство” (Е. О.) и вариантът ѝ “Науката е най-хубавото богатство” поставят знак за равенство между знанието и най-голямото богатство, а “Книгата на зло не учи” (Г.и К.) препоръчва ученето като спасение от злото и сигурен път към доброто.

Английските паралели в тази културемна група са три. Пословицата “Education begins a gentleman, conversation completes him” (FD) (Образованието започва джелтънмена, а беседата го завършва) изтъква голямото значение на доброто образование и на развиващите ума беседи за изграждането на положителни качества на характера на благородния мъж. Пословицата “Learning makes a man fit company for himself as well as for others” (FD) (Ученето създава от човека добра компания за самия него и за другите) и синонимът ѝ “Learning makes people fit company for themselves” (Ученето превръща хората в подходяща компания един за друг) подчертават колко интересен, смислен и разнообразен става животът на тези, които обичат ученето. Такива хора са приятна и интересна компания не само един за друг, но и за самите себе си.

Разликата в числовите стойности на пословиците в тази група – **16 български и 4 английски** – недвусмислено показва колко голямо е значението на знанието и ученето в българската култура, докато в английската интересът към тези стойности е четири пъти по-нисък. Възможно е това да се дължи отчасти и на вековете византийско влияние по нашите земи, въпрос, който подлежи на по-нататъшна културно-историческа интерпретация.¹ Съответствията са по една пословица за двата езика. Посочените числови стойности се равняват на 6 % от 16 български и на 25 % от 4 английски текста. Културемните паралели съответно са 15 български (94 %) и 3 английски текста (75 %) Една от четирите английски пословици - “Knowledge is power” (Prov. 24: 5, Mied. 1) (Знанието е сила) - е с библейски произход. Тя е същевременно и сентенция, популяризирана във Великобритания и Европа през 16 -17 в. от Франсис Бейкън, английски теолог и държавник и създател на научния метод (МкДоуъл, 1990: 99). Сред българските пословици не бяха открити текстове с

¹ По този въпрос вж. в: Фол и съавт., 1983 : 124-125.

библейски съответствия, което потвърждава изцяло фолклорната основа на представата за знанието в българската пословична култура.

Общият брой на българските образни пословици е 9 спрямо 7 пословици без образност (56 % спрямо 44 %). Използвани са образи на животни - “учения кон” и “учената маймуна”, за да обозначат хора, които нямат нужда от контрол и принуда, образът на “брането” на ум, т. е. трупането на знания, на очите (в изразите “двои очи” и “четири очи”) като символ на знанието и концептуалният образ на „пасящия трева” невеж човек, напомнящ добиче, символ на незнанието, простотата, наивността и глупостта. В четири пословици е използван образът на книгата, друг символ на знанието, в една - производното прилагателно “книжовните” (т. е. учените) [хора]. С помощта на тези образи идеята за изключителната стойност на учението и знанието става напълно ясна и убедителна. В четирите английски пословици за знанието, които са изцяло от афористичен, сентенционален тип (без образност), тази идея не е така ярко, живо и богато очертана, както в български език, а е само “набелязана” по един лаконичен и абстрактен начин.

По отношение на начините, по които се характеризира ученето, и особено по отношение на посланията, се забелязват много големи различия. Ученето в шест от българските пословици е представено като свързано с четене и усвояване на писмено, книжно знание. Посочена е и най-добрата възраст за усвояване на знания за цял живот – детството и младостта. В българските пословици знанието и ученето са представени като най-сигурният път за оцеляване в живота, за постигане на успех, материално благополучие, авторитет и сигурност. Знаещият, ученият човек е зрящ човек, който е в състояние безпогрешно да се ориентира във видимите факти и да открива същността на нещата. Такъв човек не може да бъде заблуждаван и лъган. Неговото спокойствие и защита са гарантирани, старостта му е подсигурена, той е опазен от зло и нещастия. Но освен като средства за постигане на значими житейски цели, ученето и знанието в тази група български пословици са представени и като ценност сами по себе си. Тя се изразява в доволството, радостта и гордостта от притежаването на непреходно богатство и на най-верният път към доброто. Поради тази своя изключителна стойност знанието и ученето в българските пословици са изведени в култ.

В английски език две от пословиците определят знанието, ученето и образованието като средство за придобиване на сила и власт и за изграждане на благородство в характера и поведението на мъжа, а другите две – като средство за водене на интересен и пълноценен живот. Може да се каже, че отношението към знанието в английските пословици е по-скоро прагматично.

Общото, повтарящо се послание на българските и английските пословици от тази културемна група, е че ако човек учи и обича знанието, той става силен и непобедим.

10. 1. Десетото място в ранговия списък на българските положителни културеми се заема от три културеми. За първата от тях, **щедростта и даването (+)**, не бе открита съответна английска водеща култура. Тя се съдържа в **14 български** и само в **5 английски** пословици.

10. 1. А. Еквиваленти и аналози

Пословицата “Двойно дава, който навреме дава” (Г.и К.) и вариантите ѝ “Който дава навреме, двойно дава” (БНМ, Влах.) и “Дваж дава, който навреме дава” (БНФР, БРФР, Влах.) са еквиваленти на “He gives twice who gives quickly” (DEP, Влах.) (Двойно дава този, който дава бързо) и на варианта ѝ “He gives twice who gives in a trice” (Бук.) (Двойно дава този, който дава в миг, мигновено, веднага (АБР)).

Пословиците “Ако дадеш девет, ще вземеш десет” (Е. О.), “Фърли зад себе си, за да найдеш пред себе си” (Е. О.) и “Що дадеш с ръката, то ще се намери” (Г.и К.) с вариант “Що дадеш с ръката си, това ще намериш” (Е. О.) са кратки формулировки на моралния закон за причинно-следствената връзка между даването и получаването. Първата пословица се различава от останалите по това, че утвърждава получаването на повече, отколкото човек е дал. Техен английски аналог е библейската пословица “Give, and it shall be given unto you”, Luke 6: 38 (Mied. 1), чийто съответстващ стих на български е “Давайте, и ще ви се даде”, Лука 6: 38 (Бълг. библия). Тя няма българско пословично съответствие.

10. 1. Б. Културемни паралели

Пословицата “Малката милостиня от много беди избавя” (Г.и К.) препоръчва даването на милостиня като гаранция за избавление от много беди.

Синонимите “Ако искаш да вземаш, научи се да даваш” (Г.и К.) и “Искаш ли да ти се дава, дай и ти” (Е. О.) съветват човек да бъде щедър, за да бъдат и другите щедри към него.

Изреченията “Който ми дава хляб, той ми е брат” (Г.и К.) и “Който дава папо, нему викам тато” (Г.и К.) утвърждават причинно-следствената връзка между даването и уважението и любовта, което даващият получава от този, към когото е бил щедър. Щедростта го превръща в негов най-близък роднина - брат и баща („тато”). Употребата на съществителното “папо” със значение хляб, храна, емоционално обагря пословицата и придава проста и груба категоричност на посланието ѝ.

Пословицата “Даровете и лошата свекърва сдобряват” (Г.и К.) съветва човек да проявява щедрост и към лошите хора и уверява, че подаръците могат да предразположат и най-лошия човек, а с помощта на римата “крушка – слушка” в последната пословица - “Дай му крушка, да те слушка” (Г. и К.) – се внушава посланието, че с малки подаръци и знаци на внимание човек може да си спечели приятели и съмишленици и дори да превърне омразата в благоразположение и подчинение.

Още три от английските пословици от тази културемна група са с библейски произход. Първата е “Cast your bread upon the waters, for you shall find it after many days”, Eccles. 11: 1 (Mied. 1) със съответстващи стихове в Библията “Send out your bread upon the waters, for after many days you will get it back”, Eccles. 11: 1 (Нова Оксф. библ.), “Cast thy bread upon the waters: for thou shalt find it after many days”, Eccl. 11: 1 (Авт. библ.) и “Пущай хляба си по водите, защото след много дни пак ще го намериш”, Екл. 11: 1 (Бълг. библ.). Тази пословица препоръчва щедростта, като посочва, че със силата на природен закон, изразен с течението на водата, даденото непременно се връща на щедрия и безкористен човек. Следващата е “God loves a cheerful giver”, 2 Cor. 9: 7 (Mied. 1) (Бог обича тези, които дават с радост). Тя произлиза от следните стихове: “Each of you must give as you have made up your mind, nor reluctantly or under compulsion, for God loves a cheerful giver”, 2 Cor. 9: 7 (Нова Оксф. библ.), “Every man according as he purposeth in his heart, so let him give; not grudgingly, or of necessity: for God loveth a cheerful giver”, 2 Cor. 9: 7 (Авт. библ.) и “Всеки да отделя, колкото му сърце дава, без да му се свиди, и без да го принуждават, защото Бог люби оногова, който драговошно дава”, 2 Кор. 9: 7 (Бълг. библ.).

Третата английска пословица без българско съответствие е “Alms never make poor” (FD) (От [даване на] милостиня никой не е обеднял). Като подчертава, че щедростта към бедните никога не е ставала причина за обедняване, тя косвено препоръчва винаги и без колебание да се дава милостиня на нуждаещите се.

Големите разлики в броя на пословиците в тази група – **14 български** спрямо почти три пъти по-малко английски, **5** – е белег за големи разлики в културната значимост на **щедростта и даването (+)** в двете сравнявани лингвокултури. Половината **български** пословици (**7**) имат 3 английски съответствия (60 % от 6), а останалата половина са културемни паралели, което е знак за приблизително равен дял сходства и различия в тази културемна група. Частичен общоевропейски елемент откриваме във факта, че на мястото на липсващи оригинални текстове за бързото и навременно даване на английски и на български език е бил въведен буквалният превод на латинската пословица “Bis dat, qui cito dat” (Двойно дава, който бързо дава)” (Лат., с. 799). Четири от петте английски пословици (80 % от 5) имат библейски съответствия, докато сред българските такива текстове липсват. За нас този факт е косвен знак за по-силното влияние на християнството в английската култура при възпитаването на хората в щедрост. За българската култура щедростта изглежда да е била схващана като част от естественото състояние на нравите, ето защо не е било необходимо тя да се налага с помощта на религията.

С изключение на два текста – “Искаш ли да ти се дава, давай и ти” и “Ако искаш да вземаш, научи се да даваш” – останалите 12 български пословици (86 %) са образни а от петте английски пословици три (60 %) са образни, а две – “Give and it shall be given unto you” и “God loves a cheerful giver” са без образи. В един от английските образни текстове се използва метонимията “милостиня” (alms), в друг бързото даване става “в миг” (in a trice), а в трети даването картинно се представя като хвърляне на хляб по водата, която след време отново се връща при щедрия човек и му връща същия този хляб. Българските образи са даването на девет и получаването на десет [неща, а може би и парични единици], сеячът, който хвърля зад себе си, жътварят, който жъне пред себе си, подаването с ръка, вземането на “папо” (хляб или друга храна) от щедър и добър човек, който се превръща в “тато” (най-близък човек), даряването на лошата свекърва, крушката, която един човек дава на друг и

така го спечелва на своя страна. Както и при другите пословици, и тук всички образи са взети от ежедневиия живот на обикновения човек. Те спомагат абстрактната идея за щедростта и даването да оживее и стане напълно ясна и разбираема за хората.

При посланията разликите са много повече от приликите. Две от българските пословици препоръчват щедростта и даването, като подчертават, че този, който иска да получава, е длъжен също да дава. В седем български и две английски пословици даването е представено като средство за получаване на някакви облаги: например даващият получава същите неща, които е дал, или повече неща или пари от дарените, облекчава се от много беди, сдобрява се с лош човек или спечелва приятел и съмишленик. Две от българските пословици подтикват хората към щедрост в замяна на роднинска привързаност и уважение. Английската пословица за милостинята съветва хората да не се колебаят в щедростта си към бедните. Останалите послания са човек да проявява щедрост без колебание, заради самата нея, заради нуждаещите се, и заради бъдещата полза или награда, която непременно ще получи за себе си.

При еквивалентите общото послание не е свързано с някаква награда от даването, а е отправено към човек, който вероятно се колебае и бави. Пословицата го съветва веднага и навреме да прояви щедростта си, която от това ще нарасне двойно.

10. 2. Втората от трите култури на **десета** позиция в **българския** списък с положителни култури е **причинността (+)**. В английския рангов списък тя е на осмо място (вж. А. 8.). Представена е в **14 български** и в **11 английски** пословици.

10. 3. Трета (последна) на десета позиция е **българската** култура **правдата и истината (+)**, представена в **14 български** и в **6 английски** пословици за причина и следствие. Тази култура е извън групата на водещите английски култури. Пет от пословиците (три български и две английски) са аналози, а останалите 9 български и 4 английски - културемни паралели.

10. 3. А. Аналози

В пословицата “Правият не се бои” (Г.и К.) и в синонимът ѝ “Кажи си право пред всеки и не се бой от никого” (Г.и К.) се съдържа идеята, че този, който постъпва в съгласие с правдата и истината, няма от какво да се бои, той е в

най-сигурна позиция, той е винаги неуязвим и защитен. Английският им аналог е пословицата “Do right and fear no man” (Simp.) (Постъпвай право, бъди справедлив, върши добро (АБР) и не се бой от никого).

Пословицата “Правдата е вечна” (Слав.; Влах.) е аналог на “The truth endures” (1 Esd. 4: 38; Mied. 1) (Истината издържа, изтрайва, устоява, остава (АБР)). Английската пословица е част от библейския стих “But truth endures and is strong forever, and lives and prevails forever and after”, 1 Esd. 4: 38 (Нова Оксф. библия) с българско съответствие “А истината пребъдва и остава силна завинаги и живее и владее от века до века”, 2 Ездр. 4: 38 (Бълг. Библия).

10. 3. Б. Културемни паралели

Пет български пословици препоръчват човек да следва правдата и истината, дори и когато те видимо изчезват, заради тяхната абсолютна устойчивост и ненакърнимост. Те са “Истината отънява, ама не се скъсва” (Е. О.) със синоними “Правината изтънява, но не се къса” (Г.и К.), “Правдата е като паяжина, тънка, ама пак не се къса” (Г.и К.), “Правдата се газии, а не се прекъсва” (Е. О.) и “Лъжата е дебела, а къса, истината е тънка, а дълга” (Г.и К.) с допълнителна култураема **лъжата (-)**.

В “Истината излиза на мегдана” (Н П; Влах.), т. е. истината става явна, известна на всички, се утвърждава крайната победа на истината. Подобна е и идеята на пословиците “Истината море преплува” (Г.и К.), “С правината се стига накрай света” (Г.и К.) и “Правдата планини премества” (Г.и К.). С помощта на хипербола в тях се внушава посланието за изключителната сила и всемогъщество на правдата и истината. “Правото никому не тежи” (Г.и К.) отново подчертава разумността на придържането към правдата и истината, а в “Правият се смее, кривият се крие” (Г.и К.) с допълнителна култураема **гузната съвест (-)** спокойният, доволен и весел човек, който постъпва в съгласие с правото, е противопоставен на нечестния човек, чиято гузна съвест го принуждава да се крие.

Две от четирите английски пословици без български съответствия са свързани с Библията. Първата, “The truth shall make you free”, John 8: 32 (Mied. 1) (Истината ще ви направи свободни) има за библейско съответствие стиха “Then Jesus said to the Jews who had believed in him, “If you continue in my Word, you are truly my disciples, and you will know the truth, and the truth will make you free”, John 8: 31-32 (Нова Оксф. библия), “Then said Jesus to those Jews which

believed on him, If ye continue in my word, then are ye my disciples indeed; And ye shall know the truth, and the truth shall make you free”, John 8: 31-32 (Авт. библи) и “Тогава Исус казваше на повярвалите в Него иудеи: ако вие пребъдете в словото Ми, наистина сте Мои ученици, и ще познаете истината, и истината ще ви направи свободни”, Йоан 8: 31-32 (Бълг. библи.), а пословицата “Truth is mighty and will prevail” (1 Esd. 4: 41, Mied. 1) (Истината е силна и накрая побеждава) според В. Мийдър произлиза от стиха “All the people shouted and said “Great is truth and strongest of all”, 1 Esd. 4: 41 (Нова Оксф. библи.) и “И всички викнаха тогава: велика е истината и най-силна от всичко”, 2 Ездр. 4: 41 (Бълг. библи.). Третата пословица без българско съответствие, “Truth and oil are ever above” (DEP, Влах.) (Истината и маслото накрая изплуват отгоре), е синоним на “Truth will out” (Simp.) (Истината винаги излиза наяве).

От числовите стойности на тази група пословици - **14 български** и **6 английски** текста - става ясно, че културемата **правдата и истината (+)** има двойно по-голямо значение в пословичната система на български език, отколкото в английската. Три български пословици (21 %) и две английски (33 %) имат съответствия в другия език, а 11 български (79 %) и четири английски (67 %) нямат съответствия, което е още едно свидетелство за твърде различния начин, по който е представена идеята за силата на правдата и истината в двете култури. Библейските пословици са само една за български и две за английски език. Това идва да покаже, че тази идея вероятно се е отложила във фолклорния пласт преди появата на християнството и независимо от него. Това се отнася с особена сила за български език. В български език преобладават образните пословици – 10 (71 %) образни спрямо 4 (29) % без образност - “Правият не се бои”, “Правдата е вечна”, “Правото никому не тежи” и “Кажете си право пред всеки и не се бойте от никого”, докато в английски език, обратното, преобладават пословиците без образност – 5 (83 % от 6) спрямо една образна (17 %) - “Truth and oil are ever above” (DEP, Влах.) (Истината и маслото накрая изплуват отгоре). Абстрактната идея за правдата и истината става по-близка и разбираема, когато е предадена с помощта на различни образи. В български език образът на нещо тънко и здраво, което предизвиква асоциации с нишка или конец, се среща в пет пословици. В една от тях истината и правдата са описани като паяжина, която “не се къса”; в един от текстовете тя е противопоставена на лъжата, описана

като „дебела и къса”, т. е. привидно солидна, но нетрайна. Посредством тези контрастни физически качества, които са използвани само при българските пословици, се внушава идеята за скритата вътрешна сила и устойчивост и само за привидната слабост на правдата и истината и следователно и на човека, който постъпва в съгласие с тях. Други, хиперболизирани образи, с помощта на които се изразява колко всемогъща е истината, са персонифицираната истина, която “море преплува”, правината, с която “се стига накрай света” и правдата, която “планини премества”. В единствената образна английска пословица посредством метафора с маслото, което винаги излиза на повърхността, се внушава идеята за ненакърнимостта и непреходността на истината, за нейната устойчивост при всякакви обстоятелства. Безеквивалентните послания в българските пословици в тази група са две. Първото е, че независимо от отчаянието, безизходицата, трудностите и страданията, в които изпада и които трябва да понася стремящият се към правдата и истината човек, в края на краищата той устоява, успява и побеждава. Второто е, че правдивият, честен и чист човек е винаги весел и доволен. Безеквивалентно послание в една английска пословица от тази група е, че истината прави хората свободни. Повтарящите се в двата езика общи послания са, че правдата и истината повдигат духа на човека и му дават вътрешна сила и увереност. С тяхна помощ той се чувства защитен, безстрашен, спокоен и непоколебим. Следването на правдата и истината гарантира благоприятен изход от всяка проблемна ситуация за честния и правдив човек, попаднал в нея. Такова поведение е най-правилната, сигурна и печеливша стратегия за този, който иска да живее добре с хората и в мир със съвестта си.

На последното, **единайсето** място в българския високочестотен списък са две култури – **пестеливостта (+)** и **мълчанието (+)**. Те са представени с еднакъв брой български пословици (10) и различен брой английски.

11. 1. Културемата **пестеливостта (+)** е на седмо място в английския високочестотен списък (вж. А. 7.). Тя е представена в 10 български и в 12 английски пословици за причина и следствие.

11. 2. Последната българска водеща положителна културемата - **мълчанието (+)** - е на осмо място в английския списък (вж. А. 8. 2.). Тя е представена в 10 български и в 11 английски пословици.